

Nr 48.

Ankom till riksdagens kansli den 22 maj 1937 kl. 7 f. m.

Utlåtande i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i vissa delar av lantarbetstidslagen den 26 juni 1936, dels ock i ämnet väckta motioner.

Genom en den 12 februari 1937 dagtecknad proposition, nr 94, vilken hänvisats till lagutskott och behandlats av andra lagutskottet, har Kungl. Maj:t, under återopande av propositionen bilagda, i statsrådet och lagrådet förda protokoll, föreslagit riksdagen att antaga här nedan infört förslag till lag angående ändring i vissa delar av lantarbetstidslagen den 26 juni 1936 (nr 333).

Motioner.

I sammanhang med berörda proposition har utskottet till behandling förehåft åtta i anledning av densamma väckta motioner, nämligen motionerna i första kammaren nr 223 av herr *Elof Andersson m. fl.* och nr 225 av herr *Domö m. fl.* samt motionerna i andra kammaren nr 431 av herr *Falk*, nr 435 av herr förste vice talmannen *Jeppsson m. fl.*, nr 438 av herr *Sjögren*, nr 439 av herrar *Lundell* och *Thorell*, nr 440 av herr *Lundqvist m. fl.* samt nr 441 av herr *Skoglund m. fl.*

I sex av dessa motioner nämligen dels likalydande motionerna I: 223 och II: 435, dels likalydande motionerna I: 225 och II: 441, dels ock motionerna II: 438 och II: 440 har yrkats avslag å Kungl. Maj:ts förslag i dess helhet.

I motionen II: 438 hemställas i andra hand, att »nedan angivna paragrafer resp. delar av paragrafer i Kungl. Maj:ts förslag» skola erhålla följande lydelse:

1 §.

Från lagens tillämpning undantagas:

b) mjölkning, arbete med skötsel och upptagning av rotfrukter samt diknings- och skogsarbeten i den mån dessa arbeten utföras mot ackordsersättning;

2 §.

Såsom arbetare skall vid tillämpning av denna lag ej räknas medlem av arbetsgivarens familj, samt ej heller lantbruksinspektör, rättare eller annan befattningshavare i överordnad
Bihang till riksdagens protokoll 1937. 9 saml. 2 avd. Nr 48.

ställning, som har att leda och fördela arbetet, övervaka dess utförande eller bokföra detsamma,
bokhållare eller annat kontorsbiträde.

4 §.

1 mom. I arbete som avses i 1 § under 1) må arbetsgivare icke använda arbetare till arbete under längre tid, raster oräknade, än för dygn 10 timmar samt för vecka,

om första söckendagen i veckan infaller i januari, februari eller december, 46 timmar,

om första söckendagen i veckan infaller i mars, oktober eller november, 51 timmar och

om första söckendagen i veckan infaller under tiden april—september, 56 timmar;

dock må beträffande högst tolv sådana veckor, som sist nämnts, veckoarbetstiden utsträckas till 58 timmar.

Arbetstiden skall påbörjas och avslutas på den arbetsplats, som arbetsgivaren generellt eller för varje särskilt fall anvisat arbetaren.

Beträffande arbetare, som användes uteslutande till djurskötsel, skall, i stället för vad nu sagts, gälla, att arbetstiden icke må överstiga för dygn 10 timmar samt för 13 dygn i följd 108 timmar.

5 §.

1 mom. Därest den längsta arbetstid, som jämlikt 4 § 1 mom. eller endera bestämmelsen i 2 mom. av samma paragraf må uttagas under februari eller mars, å någon ort eller i något företag skulle finnas icke vara tillfyllest, må arbetsgivare under högst tre perioder, vardera perioden omfattande två veckor, förlänga denna arbetstid med högst 10 timmar per tvåveckorsperiod under förutsättning att motsvarande förkortning av arbetstiden ägt rum under november och december året förut.

2 mom. Arbetsrådet må, när skäl därtill äro, medgiva att den i 4 § angivna arbetstiden utan att förlängas, för år räknat, fördelas på annat sätt än i nämnda paragraf sägs.

3 mom. Finnes i visst fall av synnerliga skäl påkallat att arbetstiden utsträcket längre, för år räknat, än i 4 § sägs, äger arbetsrådet lämna medgivande därtill.

4 mom. Undantag från — — — oskäligt utsträckas.

15 §.

Beträffande — — — arbetsföreståndare.

Lag samma vare beträffande dödsbo, bolag, förening eller annan sammanlutning samt i särskilda fall enskild person, för vilka fall dock fordras att arbetsföreståndaren svarar för arbetsledningen samt att arbetsrådet icke funnit skäl att vägra hans godtagande såsom arbetsföreståndare i arbetsgivarens ställe.

I motionen II: 440 yrkas i andra hand, att riksdagen ville besluta att endast i så måtto ändra gällande lantarbetstidslag, att nedan angivna paragrafer erhålla följande ändrade lydelse:

§ 1.

Denna lag äger tillämpning:

1) — — — — —

2) å trädgårdsskötsel, bedriven såsom självständigt företag, för såvitt i rörelsen till arbete för arbetsgivarens räkning i regel användes minst en arbetare enligt samma beräkning.

Från lagens tillämpning undantages:

a) arbete, som — — — dess anordnande;

b) —

c) husligt arbete;

d) arbete som — — — av staten.

§ 2.

Såsom arbetare skall vid tillämpning av denna lag ej räknas medlem av arbetsgivarens familj samt ej heller

lantbruksinspektör, trädgårdsförman eller annan befattningshavare i överordnad ställning,

bokhållare eller annat kontorsbiträde.

§ 4.

1 mom.

2 mom. I arbete, som avses i 1 § under 2) må arbetsgivare icke använda arbetare till arbete under längre tid, raster oräknade, än för dygn 10 timmar samt för två veckor i följd 96 timmar eller ock vad angår veckor, vilkas första söckendag infaller under tiden april—september, 112 timmar, därest arbetstiden under året i övrigt begränsas till högst 80 timmar för två veckor i följd.

Motionen II: 431 utmynnar i den hemställen, att riksdagen ville besluta, att 1 § b) i lagförslaget måtte erhålla följande lydelse:

Skötsel och upptagning av rotfrukter, i den mån dessa arbeten utföras mot ackordsersättning, ävensom diknings- och skogsarbeten, i den mån de mot sådan ersättning utföras av arbetare, som icke är fast anställd i rörelsen.

I motionen II: 439 hemställas, att riksdagen ville avslå föreslagna ändringar i lantarbetstidslagen, i vad de avse tillämpning av lagen dels å företag med färre arbetare, dels å djurskötsel, samt att riksdagen ville godkänna övriga ändringar endast i den mån fullgod kompensation tillförsäkras lantbruket såväl för sålunda uppkommen merbelastning som för höjningen i lantarbetarlönerna.

Beträffande de skäl, som anförts till stöd för det i propositionen framlagda lagförslaget, ävensom i fråga om de skäl, som motionärerna andragit till stöd för sina yrkanden, får utskottet, i den mån redogörelse därför icke lämnas här nedan, hänvisa till propositionen och motionerna.

Inledning.

Sedan chefen för socialdepartementet, statsrådet Möller, den 30 juni 1933 begärt och erhållit Kungl. Maj:ts bemyndigande att tillkalla fem sakkunniga att inom departementet biträda med utredning rörande frågan om laglig

reglering av arbetstiden för arbetare inom jordbruket och dess binäringar, utsågos den 17 juni 1933 till sakkunniga ledamöterna av riksdagens andra kammare hemmansägaren O. Jeppsson (ordförande) och småbrukaren J. A. Andersson i Tungelsta, verkställande direktören i svenska lantarbetsgivarnes centralförening A. H. Carell, förtroendemannen hos svenska lantarbetareförbundet C. A. Falk samt ledamoten av riksdagens första kammare lantbrukaren A. Löfvander i Kvarnby. Sedan Falk avlidit, utsågs till ledamot i hans ställe den 13 april 1935 ledamoten av riksdagens andra kammare lantarbetaren K. E. Johansson i Hälleforsnäs. De sakkunniga, som antogo benämningen *lantarbetstidsutredningen*, avlämnade den 30 september 1935 betänkande med förslag till lag om arbetstiden i jordbruk och trädgårdsskötsel (lantarbetstidslag) m. m. (stat. off. utredn. 1935: 48).

Vid betänkandet funnos fogade reservationer dels av ledamöterna Jeppsson och Löfvander, dels ock av ledamöterna Andersson och Johansson. Sedan yttranden över de sakkunnigas förslag avgivits av ett flertal myndigheter och sammanslutningar, verkställdes överarbetning av detsamma inom socialdepartementet.

Förslag till lantarbetstidslag, innefattande åtskilliga betydande avvikelser från de sakkunnigas förslag, framlades därefter i proposition nr 230 för 1936 års riksdag. I det vid propositionen fogade protokollet över socialärenden för den 14 februari 1936 lämnades inledningsvis redogörelser för då gällande svensk lagstiftning om arbetstid (sid. 7—10), statistiska uppgifter rörande arbetstiden inom jordbruket i vårt land (sid. 10—13), avtalsförhållanden inom jordbruk, trädgårdsskötsel, torvindustri och djurskötsel i vårt land med särskild hänsyn till arbetstiden (sid. 13—15) samt reglering i utlandet av jordbrukets arbetstid genom lagstiftning och kollektivavtal (sid. 15—16).

I anledning av propositionen väcktes sju motioner.

Propositionen och motionerna behandlades av andra lagutskottet i utlåtande nr 52. Utskottet hemställde däri, att riksdagen, med förklarande att det i propositionen framlagda förslaget till lantarbetstidslag icke kunnat i oförändrat skick antagas, måtte för sin del antaga ett av utskottet upprättat lagförslag.

Beträffande utskottets utlåtande i dess helhet avgavs reservation av sju ledamöter, vilka hemställde, att propositionen måtte bifallas av riksdagen. Vissa andra reservationer avgåvos därjämte i fråga om 1 och 8 §§.

Riksdagen biföll utskottets hemställan. Sedan riksdagens beslut anmälts i skrivelse den 18 juni 1936, nr 363, samt Kungl. Maj:t, efter att hava inhämtat utlåtande av lagrådet, den 26 i samma månad godkänt riksdagens lagförslag, såvitt det skilde sig från det i propositionen nr 230 framlagda, utfärdades sistnämnda dag lantarbetstidslag (S. F. S. nr 333).

Efter bemyndigande av Kungl. Maj:t den 21 februari 1936 har dåvarande chefen för jordbruksdepartementet, statsrådet Sköld, samma dag tillkallat

nuvarande revisionssekreteraren och t. f. generaldirektören Konrad Persson för att verkställa *utredning* och avgiva förslag *rörande åtgärder till förbättrande av lantarbetarnas löneställning* ävensom sex sakkunniga att med utredningsmannen deltaga i överläggningar i ämnet. Såsom direktiv för utredningen gäller bland annat, att vid utredningen skall övervägas förslag till civil-lagstiftning med tvingande bestämmelser om sådan inskränkning av avtalsfriheten, att vissa minimilöner garanteras, varvid bör undersökas möjligheten att till utgångspunkt för minimilönernas fastställande taga gällande kollektivavtalslöner.

Enligt uppgift i berättelsen till innevarande riksdag om vad i rikets styrelse sedan sista lagtima riksdags sammanträde sig tilldragit beräknas utredningen bliva slutförd under år 1937.

Den 30 oktober 1936 beslöt Kungl. Maj:t bemyndiga chefen för jordbruksdepartementet att tillkalla fyra utredningsmän för att verkställa utredning och avgiva förslag rörande frågan om behovet av kompensation åt jordbrukare för de ökade produktionskostnader, vilka kunde föranledas av det förslag till vissa ändringar i lantarbetstidslagen den 26 juni 1936, som då var under utarbetande i socialdepartementet. Med stöd av detta bemyndigande tillkallades den 10 november 1936 såsom utredningsmän ledamoten av riksdagens första kammare H. Sylvan, tillika ordförande, ledamoten av riksdagens andra kammare A. L. Johansson i Djursnäs, lantbrukaren C. G. Johansson i Lövnäs och direktören i Sveriges allmänna lantbrukssällskap A. H. Stensgård. Jämlikt Kungl. Maj:ts bemyndigande den 26 november 1936 hava utredningsmännen tillkallat professorn vid lantbrukshögskolan P. L. Nannesson att såsom särskild sakkunnig biträda vid utredningsarbetet. De sålunda tillkallade utredningsmännen hava antagit benämningen *1936 års utredning angående kompensation för jordbrukets arbetstidsbegränsning*.

I nu förevarande proposition, vilken, såsom ovan nämnts, är dagtecknad den 12 februari 1937, har *föredragande departementschefen*, statsrådet Möller, inledningsvis anfört bland annat:

Då 1936 års riksdag i anledning av den på min föredragning avlåtna propositionen nr 230 för sin del antog en lantarbetstidslag, vilken sedermera godkändes och utfärdades av Kungl. Maj:t, togs ett första och grundläggande steg för laglig reglering av arbetstidsförhållandena för de i modern näringsens tjänst anställda. Därigenom erkändes, att en dylik reglering vore erforderlig. Den nya lagen erhöll emellertid ett sådant innehåll, att det vunna resultatet för dem, som därav närmast berördes — lant- och trädgårdsarbetarna — ej kan anses fullt tillfredsställande. Lagens bestämmelser om arbetstidens längd, om uteslutande av djurskötsel från arbetstidsreglering samt om begränsning av tillämpningsområdet till allenast större företag innebära nämligen, att lagen blir tillämplig å endast en mindre del av jordbrukets och trädgårdsskötselns arbetare. De arbetare, som omfattas av lagstiftningen, äro för övrigt i huvudsak sådana, som hava sina arbetsförhållanden reglerade genom bestämmelser i gällande kollektivavtal.

Vid lagens tillkomst framhölls från skilda meningsriktningar, att det gäll-

de att åstadkomma principiell likställighet i arbetstidshänseende mellan å ena sidan industriens samt å andra sidan jordbrukets och trädgårdsskötselns arbetare. Mot det av mig förordade lagförslaget erinrades emellertid, att det för ernäendet av en sådan likställighet ingalunda erfordrades, att arbetstiden för jordbruks- och trädgårdsarbetare hade samma längd som för industriarbetare. De förstnämnda arbetarnas arbetstid borde vara längre än de senares, när jordbruks- och trädgårdsarbetet vore mera hälsosamt och ur olika synpunkter mera omväxlande än industriarbetet. Utan att vilja bestrida, att jordbruks- och trädgårdsarbete, i synnerhet vid god väderlek, är gynnsamt ur hälsosynpunkt, synes mig dock detta förhållande ej böra tillmätas avgörande betydelse. Vid arbetstidsregleringar av olika slag torde också yrkeshygieniska synpunkter hava spelat en jämförelsevis ringa roll. Bestämmande för statsmakternas ingripanden i syfte att reglera arbetstiden torde väsentligen hava varit önskemålet att tillförsäkra arbetarna erfordrig fritid med hänsyn till behovet av familjeliv jämte möjligheter till social och kulturell utveckling samt fysisk vila. Det synes rimligt, att jämväl jordbruks- och trädgårdsarbetare beredas de sociala och kulturella förmåner, som en arbetstid av i genomsnitt 8 timmar innebär.

Mot en sådan reglering av lantarbetarnas arbetsförhållanden, som 1936 års förslag innebar, invändes vidare, att den för jordbrukarna skulle medföra ekonomiska konsekvenser av den omfattning, att jordbruket skulle hava svårt att bära bördan av regleringens genomförande. Redan en lantarbetstidslag med det innehåll, som riksdagen antog, krävde höjning av prisnivån för jordbrukets produkter. I än högre grad skulle detta gälla en lag med det i propositionen nr 230/1936 angivna innehållet. Då nu ifrågavarande invändning framställdes, utgick man ifrån, att förkortningen av arbetstiden icke skulle få förorsaka sänkning av arbetarnas levnadsstandard. Jag delar uppfattningen, att en sådan sänkning icke skall få äga rum. Av den redogörelse, som lämnats i det föregående, framgår, att utredningsmän blivit tillkallade av chefen för jordbruksdepartementet för att klarlägga den ungefärliga procentuella stegring av arbetskostnaderna vid jordbruk av olika storleksordning, som kan komma att förorsakas genom ytterligare begränsning av arbetstiden enligt lantarbetstidslagen, samt den därav föranledda sänkningen av jordbrukets räntabilitet. I utredningsmännens uppdrag ingår vidare att söka utröna den höjning av produktprisnivån, som kan finnas påkallad för att utan sänkning av lantarbetarnas lönestandard vidmakthålla en skälig räntabilitet vid det svenska jordbruket. De resultat, vartill ifrågavarande utredning kan komma, skola beaktas vid övervägande av stödåtgärder för jordbruksnäringen under instundande budgetår.

Ehuru icke någon längre tid förflutit, sedan riksdagen prövade frågan om laglig reglering av arbetstiden inom jordbruk och trädgårdsskötsel, synas mig de skäl, vilka kunna åberopas för en jämkning i vissa avseenden av de på förevarande områden gällande reglerna vara av sådan vikt och betydelse för den stora befolkningsgrupp, som lant- och trädgårdsarbetarna utgöra, att frågan om lagändring redan nu bör hänskjutas till riksdagens prövning. Jag ämnar därvid föreslå, att lagen gives sådant innehåll, att den kommer att i huvudsak överensstämma med det förslag i ämnet, som framlades genom propositionen nr 230 vid 1936 års riksdag.

Såsom utskottet ovan framhållit hava i *motionerna* I: 223, I: 225, II: 435, II: 438, II: 440 och II: 441 yrkats avslag å Kungl. Maj:ts förslag i dess helhet. I motionen II: 439 har yrkats avslag å vissa föreslagna ändringar, varjämte hemställts, att riksdagen måtte godkänna propositionens förslag i öv-

rigt »endast i den mån fullgod kompensation tillförsäkras lantbruket såväl för sålunda uppkommen merbelastning som för höjningen i lantarbetarlönerna».

I motionerna I: 223 och II: 435 framhålles bl. a., att redan däruti, att lantarbetstidslagen förlänats begränsad giltighet, låge ett starkt skäl att icke nu företaga ändringar i densamma. Såväl arbetsgivare som arbetare hade sökt inrätta sig efter den nya lagens bestämmelser, och ändringar i dessa kunde därför komma att föranleda för jordbruksdriften ogynnsamma verkningar. Stödåtgärderna för jordbruket beslutades år från år, under det att lantarbetstidslagen med all sannolikhet finge långvarig giltighet, varför den i utsikt ställda kompensationen, även om den skulle kunna göras tillräcklig på längre sikt, vore synnerligen oviss. För trädgårdsodlingen, som tungt drabbades av den föreslagna utvidgningen av lantarbetstidslagens verkningssområde, hade någon kompensation för de ökade produktionskostnaderna icke ens utlovats. Motionärerna vore väl medvetna om behovet att ekonomiskt och socialt höja lantarbetarkåren, men detta behov kunde bäst tillgodoses genom förbättring av inkomstförhållanden och bostadsstandard m. m. Möjligheterna härutinnan vore i hög grad beroende av jordbrukets ekonomiska läge, men detta förbättrades ingalunda genom bifall till Kungl. Maj:ts förevarande förslag.

I motionerna I: 225 och II: 441 anföres, att det varit önskligt, att lantarbetstidslagen fått gälla under minst den fastställda tiden av tre år, innan ändringar företoges i densamma. I motionerna hava under särskilda avdelningar behandlats frågorna om »arbetstidsbegränsningens ekonomiska konsekvenser» samt »lantarbetstidslagen och jordbruksstödet», varvid uttalas bland annat, att jordbrukets ekonomiska läge icke tilläte, att den genom en ytterligare arbetstidsinskränkning åsamkade produktionsfördyringen lades på jordbruket. En ökning av jordbrukets kostnader utöver vad som vore naturligt måste förr eller senare leda till ekonomiska svårigheter för jordbruket. En ytterligare minskning av arbetstiden vore ägnad att motverka en önskvärd höjning av jordbruksarbetarnas löner.

I motionen II: 438 framhålles bl. a., att den gällande lantarbetstidslagen varit i tillämpning så kort tid, att det måste anses synnerligen angeläget, att större erfarenhet vunnit rörande lagens verkningar, innan så väsentliga ändringar vidtoges som föreslagits i den förevarande propositionen.

I motionen II: 440 uttalas bl. a., att det ur trädgårdsodlingens synpunkt måste betecknas såsom olyckligt, om högst betydande ändringar i lagen på sätt föreslagits i Kungl. Maj:ts proposition skulle vidtagas i år, innan alltså tillräcklig erfarenhet kunde ha vunnits om lagens verkningar. Kungl. Maj:t hade icke tillkännagivit, att uppmärksamhet skulle ägnas frågan, huruvida trädgårdsodlingen vore i behov av kompensation för väntad ökning av produktionskostnaderna. Då det å ena sidan sålunda icke genom Kungl. Maj:ts försorg vore på något sätt utrett, vilka konsekvenserna av den ifrågasatta lagsliftningen kunde bli för trädgårdsodlingen, men då det å andra sidan framstode som uppenbart, att den ytterligare begränsningen av arbetstiden

utgjorde ett kraftigt intrång i näringsens ekonomi, syntes synnerligen starka skäl tala för att riksdagen toge under allvarligt övervägande, huruvida det vore förenligt med statens och trädgårdsodlingens, icke minst lönearbetarnas, intressen att utsätta näringen för ett experiment, som med största sannolikhet ledde till att näringen försattes i ett ekonomiskt ohållbart läge. Ej minst lönearbetarna inom yrket skulle komma att bli lidande på den nya lagstiftningen.

Efter det propositionen nr 94 avlämnats, har 1936 års utredning angående kompensation för jordbrukets arbetstidsbegränsning den 6 mars 1937 avgivit sitt betänkande i frågan. Efter en redogörelse för arbetstidsbegränsningens omfattning och storlek för olika slag av jordbruksarbetare på grundval av bestämmelserna i 1935 och 1936 års kollektivavtal för lantarbetare och i gällande lag om arbetstid i jordbruket ha utredningsmännen företagit vissa beräkningar beträffande den produktprisstegring, som skulle erfordras för bibehållande av skälig räntabilitet inom jordbruket, sedan en reglering av lantarbetarnas arbetstid i huvudsaklig överensstämmelse med propositionen nr 230 till 1936 års riksdag genomförts. Utredningsmännen ha vid dessa beräkningar använt vissa uppgifter från de räkenskapskontrollerade jordbruken. Såsom utgångsläge ha utredningsmännen valt bokföringsåret 1935—36 (1 juli—30 juni), vilket är det senaste år, för vilket räkenskapsresultat finnas tillgängliga. Utredningsmännen ha alltså icke tagit någon hänsyn till den sedan nämnda bokföringsår inträffade prisstegringen. Lönehöjningen enligt 1936 års kollektivavtal har däremot beaktats vid utredningen. Den för kompensation av arbetskostnaderna erforderliga produktprisstegringen utgör enligt beräkningarna inom södra Sveriges vete- och sockerbetsområde 11.3 procent av 1935/36 års prisnivå, varav å 1936 års kollektivavtal belöper 4.8 procent för lönestegringen och 1.6 procent för arbetstidsbegränsningen samt å kollektivavtal byggt på prop. nr 230/1936 3.2 procent för arbetstidsbegränsningen och 1.7 procent för beräknad kostnadsökning för rykt m. m. Enligt samma beräkningar utgör inom mellersta Sverige behovet av produktprisstegring sammanlagt 14.1 procent av 1935/1936 års prisnivå, varav å 1936 års kollektivavtal belöper 5.8 procent för lönestegringen och 2.0 procent för arbetstidsbegränsningen samt å kollektivavtal byggt på prop. nr 230/1936 4.1 procent för arbetstidsbegränsningen och 2.2 procent för rykten.

Mot utlåtandet har *reservation* anmälts av herr A. L. Johansson i Djursnäs. På grundval av resultaten av sina beräkningar förordade reservanten en höjning av prisnivån för jordbruksprodukter med omkring 4 procent utöver det nuvarande läget, vilket enligt hans mening skulle inrymma en ganska bred marginal till företagarnas förmån.

Jämlikt Kungl. Maj:ts bemyndigande den 13 sistlidna mars ha fyra utredningsmän nämligen t. f. expeditionschefen G. Engzell, ordförande, samt trädgårdsmästaren E. Eriksson i Hässelby villastad, sekreteraren i Uppsala läns hushållningssällskap H. Nystedt och trädgårdsmästaren N. Bengtsson i Tor-

tuna tillkallats för att verkställa utredning och avgiva förslag rörande produktions- och avsättningsförhållanden inom trädgårdsnäringen samt i fråga om behovet av särskilda åtgärder för åstadkommande av en önskvärd räntabilitet inom samma näring. I yttrande till statsrådsprotokollet har chefen för jordbruksdepartementet därvid bland annat framhållit, att det med hänsyn till den betydelse trädgårdsnäringen har för en stor befolkningsgrupp syntes ligga i det allmännas intresse, att de svårigheter, som förefinnas för ett rationellt utnyttjande av denna närings försörjningsmöjligheter, bliva i görligaste mån undanröjda. Innan statsmakterna taga ståndpunkt till denna fråga torde det emellertid vara nödvändigt att hithörande förhållanden göras till föremål för en närmare undersökning. Därvid borde i första hand klarläggas de rådande produktions- och avsättningsförhållandena inom trädgårdsnäringen samt den inverkan importen av vissa varuslag utövar. Särskild uppmärksamhet borde i detta sammanhang ägnas åt verkningarna för näringen av den under föregående år utfärdade lantarbetstidslagen samt de genom proposition till innevarande års riksdag föreslagna ändringarna i denna lag. Med utgångspunkt från den sålunda gjorda undersökningen borde vidare undersökas vilka åtgärder i olika hänseenden, som med beaktande av rådande handelspolitiska förhållanden kunna vidtagas för avhjälpande av de förefintliga svårigheterna att åstadkomma en önskvärd räntabilitet inom yrket. De sakkunniga hava antagit benämningen *frukt- och trädgårdsutredningen*.

I en den 2 april 1937 dagtecknad proposition, nr 284, till innevarande riksdag har Kungl. Maj:t framlagt vissa förslag angående prisreglerande åtgärder på jordbrukets område. Föredragande departementschefen, statsrådet Pehrsson-Bramstorp, har däri yttrat bland annat:

Som i det föregående anförts framgår av utredningen angående kompensation för jordbrukets arbetstidsbegränsning, att en ej obetydlig höjning av produktpriserna är erforderlig för att täcka jordbrukets merkostnader på grund av den kortare arbetstiden. Det torde råda enighet därom, att arbetstidsbegränsningen vid jordbruket icke får tillåtas medföra en sänkning av lantarbetarnas lönestandard, och vid stödåtgärdernas utformning bör hänsyn tagas till ifrågavarande kostnadsökning för undvikande av att arbetstidsbegränsningen medför ett försämrat ekonomiskt läge för jordbruket, vilket med säkerhet skulle återverka även på lantarbetarnas försörjningsmöjligheter. På grund härav påkallas enligt min mening viss ytterligare stegring inom ovan angivna ram av jordbruksprodukternas priser utöver vad som under innevarande regleringsår tillämpats. Vid avvägningen av jordbruksstödet bör nämligen ej förbises, att möjligheten att bereda lantarbetare och småbrukare en bättre ställning är beroende av produktprisläget, och man torde kunna förvänta förståelse härför även hos konsumenterna, särskilt som den gångna krisen på ett oförtydligt sätt visat, att olika yrkesgrupper äro i hög grad beroende av varandra.

I likhet med föredragande departementschefen anser utskottet, att —

Utskottet.

ehuru icke någon längre tid förflutit, sedan riksdagen prövade frågan om en laglig reglering av arbetstiden inom jordbruk och trädgårdsskötsel — de skäl, vilka kunna åberopas för en jämkning i vissa avseenden av de på före-

varande områden gällande reglerna, äro av sådan betydelse för den stora befolkningsgrupp, som lant- och trädgårdsarbetarna utgöra, att frågan om revision av lagstiftningen nu bör upptagas till avgörande. De förslag, som Kungl. Maj:t i sådant hänseende framlagt i förevarande proposition och som med vissa undantag överensstämma med de förslag, som förelades 1936 års riksdag, synas utskottet väl motiverade och lämpligt utformade, varför utskottet kan i stort sett ansluta sig till desamma. Under sådana förhållanden har utskottet icke kunnat tillstyrka de motioner, i vilka yrkas avslag å Kungl. Maj:ts förslag i dess helhet.

Utskottet har emellertid funnit anledning att i vissa hänseenden föreslå avvikelser från Kungl. Maj:ts förslag. Utskottet kommer att vid behandlingen av de särskilda stadgandena i förslaget närmare ingå på de spörsmål, som här åsyftas.

Såsom synes framgå av den ovan lämnade redogörelsen för resultaten av utredningen angående kompensation för jordbrukets arbetstidsbegränsning är en höjning av produktpriserna erforderlig för att täcka jordbrukets merkostnader på grund av den kortare arbetstiden.

I en till innevarande års riksdag avlåten proposition, vilken behandlas av ett sammansatt bevillnings- och jordbruksutskott, har Kungl. Maj:t framlagt åtskilliga förslag angående prisreglerande åtgärder på jordbrukets område. I anledning av berörda proposition har ett stort antal motioner väckts. Utskottet vill understryka vad departementschefen i nyssnämnda proposition uttalat därom, att arbetstidsbegränsningen vid jordbruket icke får tillåtas medföra en sänkning av lantarbetarnas lönestandard och att vid stödåtgärdernas utformning hänsyn bör tagas till jordbrukets merkostnader på grund av den kortare arbetstiden för undvikande av att arbetstidsbegränsningen medför ett försämrat ekonomiskt läge för jordbruket, vilket med säkerhet skulle återverka på lantarbetarnas försörjningsmöjligheter. Då frågan om kompensation för jordbrukets och trädgårdsodlingens arbetstidsbegränsning behandlas av det ovannämnda sammansatta utskottet, har andra lagutskottet icke ansett sig böra göra några ytterligare uttalanden i ämnet.

Ifrågasatta ändringar i lantarbetstidslagen.

1 §.

Enligt 1 § äger lagen tillämpning å jordbruk jämte därtill hörande binärningar, vilka icke bedrivs såsom självständiga företag, samt å byggnadsarbete för jordbruk eller sådan dess binäring, som nu nämnts, ävensom å trädgårdsskötsel, bedriven såsom självständigt företag. Undantag har emellertid stadgats beträffande mindre företag. För att lagen skall vara tillämplig gäller nämligen, att i rörelsen till arbete för arbetsgivarens räkning i regel skola användas flera än fyra arbetare. I 1 § andra stycket uppräknas under a)—e) vissa slags arbeten, som äro undantagna från lagens tillämpning, nämligen: a) arbete som utföres under sådana förhållanden, att det ej kan anses tillkomma arbetsgivaren att vaka över dess anordnande; b) arbete med skötsel

och upptagning av rotfrukter, dikning samt skogsarbete, i den mån dessa arbeten utföras mot ackordsersättning; c) husligt arbete; d) arbete som bedrivs av staten; samt e) arbete som innefattar djurskötsel. — Vid beräkningen av antalet arbetare, som användes i en rörelse, skall icke inräknas arbetare, som användes till arbete, vilket avses i undantagen under a)—d), varemot hänsyn skall tagas till arbetare, som uteslutande eller huvudsakligen användes till arbete med djurskötsel.

Vid lagens tillkomst yppade sig delade meningar bland annat beträffande följande tre spörsmål, nämligen dels huruvida djurskötsel, som inginge i jordbruk eller dess binäring, skulle falla under lagens tillämpning, dels i vad mån lagens tillämpning borde begränsas till företag av viss storlek och dels huruvida undantaget under b) skulle avse allenast ackordsarbete, som utfördes av arbetare, som icke vore fast anställd i rörelsen.

Lagens tillämpning å djurskötsel.

Majoriteten av de sakkunniga (herrar Jeppsson, Löfvander och Carell) föreslog, att allt arbete som innefattade djurskötsel skulle undantagas från lagens tillämpning; vid beräkning av antalet i företaget sysselsatta arbetare skulle dock även djurskötare medtagas.

Till djurskötsel hänförde de sakkunniga allt arbete, som erfordrades för husdjurens skötsel och vård, såsom utfodring och vattning, rykt, rengöring av djurstallar, mjölkning, fårklippning, utsläppande på bete, intagande från betesgång och vallning. Med undantaget avsåges även tillfälligt arbete med djurskötsel. Om sålunda en arbetare, vars egentliga arbete reglerades av lagen, tillfälligtvis sysslade med något till djurvården hörande arbete, borde vid lagens tillämpning på hans övriga arbetstid hänsyn icke tagas till den tid, som åtgått för djurvården. Sätillvida skulle dock vid lagens tillämpning enligt de sakkunnigas förslag tagas hänsyn till djurskötsel, som djurskötare vid bedömning av frågan, huruvida lagen vore tillämplig på ett företag, skulle inräknas i det antal arbetare, som föresloges utgöra en förutsättning därför.

I avgiven reservation tillstyrkte däremot herrar Andersson och Johansson, att lagen i princip skulle äga tillämpning jämväl å arbete med djurskötsel.

I de över sakkunnigbetänkandet avgivna yttrandena tillstyrktes majoritetens förslag att utesluta djurskötsel från lagens tillämpning av lantbruksstyrelsen, av de länsstyrelser och hushållningssällskap, vilka yttrat sig i denna fråga, nämligen länsstyrelserna i Stockholms, Göteborgs och Bohus samt Västmanlands län och hushållningssällskapens förvaltningsutskott i Uppsala, Södermanlands, Östergötlands, Gotlands och Hallands län ävensom av svenska lantarbetsgivarnas centralförening. Länsstyrelserna i Uppsala, Östergötlands och Gotlands län biträdde yttrandena från hushållningssällskapen i samma län. En minoritet inom arbetsrådet, herrar Almström och Söderbäck, förordade begränsning av arbetstiden för djurskötare endast under förutsättning

att lagen, på sätt som förordats i reservation av herrar Jeppsson och Löfvander, skulle tillämpas endast å företag med minst 5 arbetare.

Att djurskötsel inbegreps under lagens tillämpning förordades av socialstyrelsen — vars ståndpunkt i denna fråga dock ägde samband med styrelsens åsikt, att lagens tillämpning borde begränsas till företag med minst 5 arbetare — samt av arbetsrådet, landsorganisationen och svenska lantarbetareförbundet.

Socialstyrelsen upplyste därvid, att enligt uppgifter från hushållningssällskapen skulle kreatursskötarna utgöra åtminstone 25 procent och jämte annan personal, som utförde rykt, stallrengöring o. s. v., omkring 50 procent av det totala antalet lantarbetare.

I *propositionen nr 230/1936* anförde föredragande departementschefen bekräftande frågan huruvida djurskötsel, som inginge i jordbruk eller dess binäring, skulle falla under lagens tillämpning (sid. 56):

Mot lagens tillämpning å detta område har anförts i huvudsak, att djurskötares arbetstid av naturliga skäl vore så lång och på sådant sätt förlagd att en arbetstidsbegränsning för deras del icke vore möjlig att genomföra utan en ökning av arbetsstyrkan. I varje fall kunde en arbetstidsreglering icke ske på sådant sätt att därmed åsyftade fördelar uppnåddes. Här emot har framhållits, att djurskötarna utgjorde en mycket betydande grupp av jordbrukets arbetare med en arbetstid, som vore bland de längsta i landet förekommande, och att deras ställande helt utanför regleringen måste för dem te sig som en obillighet och innebära ett vidgande av den redan bestående klyftan i arbetstidshänseende mellan dem och egentliga jordbruksarbetare. Denna för djurskötseln oförmånliga motsats hade, framhålles det, redan påverkat tillgången på god arbetskraft inom detta område. Därtill komme att om övriga jordbruksarbetare, vilka delvis sysslade med vård av dragare eller annan djurskötsel, icke berättigades att inräkna tiden härför i den arbetstid, som vore underkastad lagens regler, arbetstidsregleringen för deras vidkommande bleve illusorisk eller åtminstone av ringa värde.

Vad sålunda anförts till stöd för reservationen finner jag ovedersägligt. Även om en arbetstidsreglering för djurskötare är förenad med vissa svårigheter torde desamma emellertid icke vara omöjliga att övervinna. Jag vill i detta sammanhang endast erinra om att djurskötseln inordnande under lagen i princip enhälligt tillstyrkts av bland andra socialstyrelsen och arbetsrådet. Enligt min mening är en reglering av djurskötarnas arbetstid samtidigt med regleringen av övriga lantarbetares arbetstid nödvändig för att jordbruket skall kunna erhålla tillgång till kvalificerad arbetskraft för den för jordbruket så betydelsefulla kreatursvården. Med hänsyn härtill och vid övervägande av de övriga skäl som anförts för och emot djurskötseln inbegripande under lagen, har jag funnit mig böra förorda reservationens ståndpunkt att lagen göres tillämplig å djurskötsel, som ingår i jordbruk eller dess binäring.

I *motionerna* I: 418 av herr Löfvander m. fl. och II: 797 av herr Jeppsson m. fl. vid 1936 års riksdag anfördes, att med hänsyn till de tekniska svårigheterna vid och de ekonomiska konsekvenserna av kreatursskötseln indragande under lantarbetstidslagens tillämplighetsområde tanken på en laglig reglering av kreatursskötarnas arbetstid måste övergivas.

Andra lagutskottet yttrade i utlåtande nr 52/1936 (sid. 16):

För en arbetstidsreglering beträffande djurskötsel i enlighet med förslaget i propositionen möta enligt utskottets åsikt svårigheter av sådan art, att lagstiftning därutinnan icke bör genomföras. En förkortning av någon betydelse av kreatursskötarnas nuvarande arbetstid synes nämligen i många fall knappast vara möjlig utan ökning av arbetsstyrkan, en åtgärd som för många jordbrukare torde vara ekonomiskt oöverkomlig. Även om arbetstiden i viss mån skulle nedbringas, torde vidare värdet därav för arbetarna bliva tämligen ringa. Arbetstiden komme nämligen genom att under dagens lopp avbrytas av ett flertal jämförelsevis korta tider av ledighet bliva utspridd över större delen av dygnet. Sådana uppehåll under den del av dagen, då de flesta andra människor äro i arbete, äro svåra att utnyttja som fritid på samma sätt som en sammanhängande längre fritid efter arbetets slut. I den mån det är möjligt att på ett för djurskötarna fördelaktigt sätt inskränka deras arbetstid torde detta redan nu främjas av utvecklingen, i det att densamma för närvarande, åtminstone vad de större ladugårdarna beträffar, synes peka mot en ökad rationalisering av ladugårdsarbetet i arbetstidsförkortande syfte.

Utskottet föreslog därför, att bland de undantag från lagens tillämpning, som skulle angivas i 1 § andra stycket, måtte medtagas en punkt e), upptagande »arbete som innefattar djurskötsel»; emellertid skulle enligt särskild bestämmelse under 1) i första stycket arbetare, som uteslutande eller huvudsakligen användes till arbete med djurskötsel, medräknas vid beräkningen av antalet i rörelsen sysselsatta arbetare.

I den av sju ledamöter avgivna *reservationen* till utskottets utlåtande tillstyrktes Kungl. Maj:ts förslag.

Riksdagen biföll utskottets hemställan.

I *förevarande proposition* anför föredragande departementschefen:

Mot en arbetstidsreglering beträffande djurskötsel har främst anförts, dels att densamma på grund av den ökning i arbetsstyrkan, som den komme att föranleda, icke skulle vara ekonomiskt genomförbar, dels ock att den ledighet, som komme att vinnas, icke med fördel skulle kunna utnyttjas, enär den skulle bli fördelad å korta stunder, utspridda över större delen av dygnet.

Vad sålunda anförts torde icke kunna fränkännas visst berättigande, och jag medgiver gärna, att vissa svårigheter föreligga att på lämpligt sätt ordna en arbetstidsreglering för djurskötare. Emellertid torde svårigheterna icke vara omöjliga att övervinna. För arbetsgivarna torde vanskligheterna minskas, därest man, såsom jag i det följande föreslår, med avvikelser från 1936 års förslag, helt undantager mjölkning mot ackordsersättning från lagens tillämpning. Vad arbetarna angår lära dessa själva trots svårigheten att helt utnyttja fritiden uppskatta att få arbetstiden lagligt reglerad. Vissa starka skäl av allmän natur tala också för en utvidgning av regleringen till djurskötseln. Därest nu föreliggande förslag genomföres för andra lantarbetare än djurskötare, blir skillnaden mellan de båda grupperna ännu större än för närvarande, vilket måste leda till väsentligt ökade svårigheter att på lämpligt sätt rekrytera djurskötarepersonalen. Vidare skulle värdet av en arbetstidsreglering oskäligt begränsas för sådana jordbruksarbetare, i vilkas uppgifter vid sidan av annat arbete ingår även vård av dragare eller annan djurskötsel, om tiden för djurskötseln icke skulle inräknas i den arbetstid, som vore underkastad lagens regler. Jag tillstyrker därför sådan

ändring av 1 §, att lagen blir tillämplig även å djurskötsel, som ingår i jordbruk eller dess binäring.

I vissa av *motionerna* framställas erinringar mot Kungl. Maj:ts förslag i förevarande del.

Sålunda anföres i *motionerna* I: 223 och II: 435 bl. a.:

I ett stort antal fall kunna lagens bestämmelser härutinnan komma att nödvändiggöra utökning av ladugårdspersonalen, stundom till och med en fördubbling av densamma, och eljest ett ständigt återkommande behov av extra arbetskraft, vilken flestades blir svår att uppbringa. I många fall måste en arbetstidsreglering i fråga om ladugårdsskötseln även få återverkningar på mejeridriften och särskilt på mejeriernas möjligheter att leverera färsk mjölk till städer och samhällen på morgonen.

I *motionerna* I: 225 och II: 441 framhålles bl. a.:

Man har all anledning närmare utreda och överväga de säregna förhållanden som gälla beträffande kreatursskötseln. Djurens ans och vård, deras utfodring och skötsel, måste börja tidigt om morgonen och kan vanligen ej avslutas förrän sent på eftermiddagen eller kvällen. Om kreaturens vård ej skall bli eftersatt, måste kreatursskötseln därför omfatta ett större antal av dygnets timmar. Härtill kommer att arbetet i ladugårdarna måste börja tidigare än annat jordbruksarbete för att mjölken skall kunna komma konsumenterna tillhanda i god tid. Detta allt är omständigheter som tala för att ifrågavarande arbete icke må underkastas en laglig reglering.

I *motionen* II: 439 anföres bl. a., att då arbetstidsregleringen för de mest betungade av djurskötarna icke skulle innebära någon nämnvärd fördel utan endast bli ett tomt sken, det måste ovillkorligen vara lämpligare att djurskötarna hädanefter såsom hittills lämnas utanför lagstiftningen. Vidare framhålles bl. a.:

I åtskilliga fall ordnas f. n. ladugårdsskötseln på sådant sätt att en ryktare med familj åtar sig hela ladugården, eller vid större besättningar dessa uppdelas på flera familjer. Även efter vidtagande av föreslagna ändringar i lagen synes en sådan anordning bliva möjlig, om blott vissa formella antaganden göras beträffande fördelningen mellan familjemedlemmarna av såväl arbete som betalning. Då någon real arbetstidsförkortning härvid icke kommer till stånd, kan man icke heller i detta fall finna, att lagändringen tjänar något förnuftigt ändamål.

Utskottet.

En laglig reglering av djurskötarnas arbetstid är önskvärd såväl ur arbetarskyddssynpunkt som med hänsyn därtill, att likställighet i fråga om lagligen tillförsäkrade sociala förmåner bör såvitt möjligt åstadkommas. En arbetstidsreglering av det slag, varom nu är fråga, torde även, såsom föredragande departementschefen i propositionen nr 230 till 1936 års riksdag uttalade, vara nödvändig för att jordbruket skall kunna erhålla tillgång till kvalificerad arbetskraft för den för jordbruket så betydelsefulla kreatursvården. Därest den föreslagna reformen ej genomföres, kan det nämligen befaras, att skillnaden i arbetstid mellan djurskötarna och de övriga lantarbetarna leder till väsentligt ökade svårigheter att på lämpligt sätt rekrytera djurskötarepersonalen.

Vissa svårigheter att på lämpligt sätt ordna en arbetstidsreglering för djurskötare torde otvivelaktigt komma att uppstå. Ett bifall till förslaget, att mjölkning mot ackordsersättning skall undantagas från lagens tillämpning, synes emellertid leda till att dessa olägenheter i väsentlig grad minskas. Undantaget innebär, att vid beräkning av arbetstid hänsyn icke skall tagas till den tid, som användes för mjölkning mot ackordsersättning. Om sålunda en arbetare, vars egentliga arbete regleras av lagen, under någon tid sysslar med mjölkning mot ackordsersättning, skall vid lagens tillämpning på hans övriga arbetstid hänsyn icke tagas till den tid, som åtgått för mjölkningen.

I det hänseende, varom nu är fråga, vill utskottet sålunda uttala sin avslutning till Kungl. Maj:ts förslag.

Till frågan om den närmare utformningen av bestämmelserna om arbetstiden för kreatursskötare återkommer utskottet nedan vid behandlingen av 4 § i Kungl. Maj:ts förslag.

Lagens tillämpning å smärre företag.

Beträffande frågan om och i vad mån mindre företag böra undantagas från lantarbetstidslagens tillämpning, liksom de äro undantagna från tillämpningen av allmänna arbetstidslagen, anförde *majoriteten av de sakkunniga* (herrar Andersson, Carell och Johansson), att det icke torde kunna undgås att från lagstiftningen undantaga de minsta företagen. Majoriteten tillstyrkte, att lagen skulle bli tillämplig å företag med minst 3 arbetare.

Droges gränsen så lågt som mellan företag med två och företag med tre lejda arbetare kunde nämligen med visshet beräknas, att största delen av landets i jordbruk anställda lönarbetare komme att falla direkt under lagen och att beträffande återstoden lagens indirekta verkan komme att bli ett i stort sett tillfredsställande skydd mot missbruk.

Med erinran om att de i annans tjänst helt eller varaktigt anställda lönearbetarna inom jordbruket kunde beräknas till omkring 200,000 anförde nämnda sakkunniga:

Huru detta antal fördelar sig på olika storleksgrupper av jordbruk låter sig icke statistiskt påvisas men kan dock tämligen väl beräknas. Känt är att på det s. k. storbruket, d. v. s. gårdar med en åkerareal överstigande 50 hektar, belöpa ungefär 100,000 arbetare, samt att på storleksordningen 10 hektar och därunder endast i ringa utsträckning komma lejda arbetare. De 100,000 i det mindre jordbruket varaktigt anställda lönearbetarna fördela sig alltså i huvudsak på storleksklasserna 10—50 hektar. Inom dessa storleksklasser måste med hänsyn till förekomsten av i jordbruket arbetande familjemedlemmar antalet lejda arbetare per arealenhet antagas vara proportionsvis betydligt lägre å de mindre jordbruken än å de större. Då den sammanlagda åkerarealen inom storleksklasserna 20—50 hektar är i det närmaste lika stor som åkerarealen inom storleksklassen 10—20 hektar, måste alltså huvudmassan av det mindre jordbrukets 100,000 lejda arbetare belöpa på storleksklasserna 20—50 hektar, och inom sistnämnda storleksklasser måste av samma skäl den övervägande delen belöpa på storleksklassen 30—50 hektar. Då

de jordbruk, i vilka i regel användas flera än två lejda arbetare, måste antagas falla inom storleksklasserna 25 hektar och däröver, skulle alltså lagen bli direkt tillämplig å jordbruk, som sysselsätta det stora flertalet av de jordbruksarbetare, vilkas arbetstid bör bli föremål för reglering. Antalet jordbruksenheter, som sålunda skulle komma att falla under lagen, torde böra uppskattas till 20- å 25,000.

I reservation till de sakkunnigas betänkande föreslogo herrar Jeppsson och Löfvander, att regleringen måtte begränsas till företag, som i regel sysselsatte flera än fyra arbetare. Till stöd för sin ståndpunkt anförde reservanterna bl. a.:

Väljes den av oss förordade regeln, att lagen skall omfatta endast de företag, i vilka till arbete för arbetsgivarens räkning i regel sysselsätts flera än fyra arbetare, kan lagen för lantbrukets del beräknas få direkt tillämpning å gårdar om 50 hektar åker och därutöver, d. v. s. å det större jordbruket. Antalet jordbruksarbetare, som därigenom skulle komma att falla direkt under lagens bestämmelser, kan beräknas till åtminstone 75,000, vilket antal utgör omkring 35 procent av samtliga i jordbruk varaktigt anställda lönearbetare. Med stor sannolikhet kan förväntas, att, därest lagen blir direkt tillämplig å det större jordbrukets till nyssnämnda antal beräknade jordbruksarbetare, detta kommer att hava sådan inverkan å avtalen för övriga jordbruksarbetare, att även deras arbetstid i allt väsentligt kommer att anpassas efter lagens bestämmelser.

I de över sakkunnigbetänkandet avgivna yttrandena tillstyrktes majoritetsförslaget om tillämpning å företag med minst 3 arbetare av arbetsrådet, lantbruksstyrelsen, länsstyrelserna i Skaraborgs och Västmanlands län, hushållningssällskapens förvaltningsutskott i Södermanlands, Östergötlands, Hallands och Västmanlands län, svenska lantarbetarens centralförening, landsorganisationen och svenska lantarbetareförbundet. Länsstyrelsen i Östergötlands län biträdde yttrandet från samma läns hushållningssällskap.

Herrarna Jeppssons och Löfvanders reservationsvis framlagda förslag att begränsa lagens tillämpning till företag med minst 5 arbetare förordades av socialstyrelsen, länsstyrelserna i Stockholms, Södermanlands, Malmöhus, Göteborgs och Bohus, Värmlands, Örebro, Gävleborgs och Norrbottens län, hushållningssällskapens förvaltningsutskott i Uppsala, Kronobergs, Gotlands, Kristianstads, Malmöhus, Göteborgs och Bohus, Älvsborgs (norra och södra), Värmlands, Kopparbergs, Gävleborgs, Västernorrlands, Västerbottens och Norrbottens län samt en reservant i Östergötlands läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott. Länsstyrelserna i Uppsala, Kronobergs och Gotlands län biträdde yttrandena från hushållningssällskapen i samma län.

Socialstyrelsen lämnade i sitt yttrande följande upplysningar:

Styrelsen hade för bedömande av denna fråga infordrat uppgifter från samtliga hushållningssällskap angående bland annat storleken i hektar åker av de minsta brukningsdelar, som skulle falla inom lagens tillämpningsområde enligt de olika föreliggande förslagen; i båda fallen ha kreatursskötare medräknats i antalet arbetare. Enligt dessa uppgifter varierade för olika län minsta arealen för brukningsdelar med flera än 2 lejda arbetare i allmänhet

mellan 20 och 30 hektar, i undantagsfall mellan 10 och 40, och utgjorde i medeltal omkring 25 hektar. Motsvarande uppgifter för brukningsdelar med flera än 4 arbetare varierade för olika län mellan 30 och 80 hektar och utgjorde i medeltal omkring 55 hektar. På grundval av dessa uppgifter hade styrelsen uppskattat antalet arbetare å de brukningsdelar, som komme att beröras av lagen, till omkring 150,000 enligt sakkunnigmajoritetens förslag och omkring 77,000 enligt reservationens.

Utskottet vill i anslutning härtill erinra, att i förevarande proposition ha å sid. 19—21 och 30 lämnats vissa statistiska uppgifter rörande jordbruksbefolkningens sociala fördelning, antalet brukningsdelar av olika storleksordning inom jordbruket samt antalet företag och sysselsatta personer inom trädgårdsodlingen.

I *propositionen nr 230/1936* anförde departementschefen beträffande spörsmålet om begränsning av lagens tillämpningsområde med hänsyn till företagets storlek (sid. 57—58):

I detta avseende föreligga dels sakkunnigmajoritetens förslag att företag med i regel minst 3 arbetare skola gå in under lagen, dels herrar Jeppssons och Löfvanders reservation enligt vilken tillämpningen begränsas till företag med i regel minst 5 arbetare, dels ock de yrkanden som i vissa yttranden framställts om utsträckning av lagens tillämplighet, utöver sakkunnigmajoritetens förslag, beträffande såväl lagen i dess helhet som ock särskilt såvitt angår trädgårdsskötsel.

Vad först beträffar *det egentliga jordbruket* har till stöd för den längre gående begränsningen enligt reservationen anförts dels den mera formella omständigheten, att densamma överensstämmer med allmänna arbetstidslagens ståndpunkt och dels vissa förhållanden, förknippade med området för den nu ifrågavarande lagstiftningen. Främst har anförts vikten av att vid denna lagstiftning gå fram med försiktighet och att, i den mån så kunde ske, undvika en tvingande reglering för mellangruppen av företag, vilkas anpassningssvårigheter i detta hänseende ansetts vara stora, och avvakta den inverkan på dess arbetstidsförhållanden som kunde förväntas av regleringens lagliga genomförande för de större företagen. Inom mellangruppen deltog i arbetet i stor utsträckning även arbetsgivarens familjemedlemmar, gentemot vilka en privilegiering av de lejda arbetarna inom gruppen komme att framstå såsom omotiverad. I något yttrande har reservationens begränsning ansetts icke i och för sig önskvärd men nödvändig om djurskötseln hänföres under lagen. För majoritetsförslaget däremot har åberopats framförallt, att det vore oegentligt att inom en näring genomföra en arbetstidsreglering, som berörde blott en mindre del av dennas arbetare. Vad anginge motsvarande gränsdragning i allmänna arbetstidslagen föreläge, har det vidare framhållits, mellan hantverk och småindustri å ena samt större industriföretag å andra sidan en skillnad i arbetsvillkor i allmänhet, som motiverade en olikhet i fråga om arbetstidsreglering, men som saknade motsvarighet med avseende å lönearbetare i mindre och större jordbruk.

Jag har i det hänseende, varom nu är fråga, icke funnit skäl frångå sakkunnigmajoritetens förslag. Mot en i och för sig önskvärd, formell överensstämmelse med motsvarande regel i allmänna arbetstidslagen kunna givetvis tala faktiska olikheter inom de båda lagarnas tillämpningsområden. I detta fall synes så vara förhållandet i såväl den nyss berörda sociala likställig-

heten mellan arbetare i små och stora jordbruksföretag som den omständigheten, att gränsen inom jordbruket måste sättas relativt lågt för att icke huvudparten av dess arbetarstam skulle ställas utanför regleringen. Från åtskilliga myndigheter och sammanslutningar, däribland lantbruksstyrelsen, har ock framhållits att lagen skulle förfela sitt syfte, därest den endast komme att avse företag med mer än fyra arbetare. Jämväl för jordbrukets arbetsgivare torde det ur konkurrenssynpunkt vara av vikt att en reglering av arbetstiden såvitt möjligt sker enhetligt. Att emellertid i detta hänseende gå så långt som från visst arbetsgivarhåll ifrågasatts nämligen att lagen skulle i princip omfatta alla företag inom jordbruket torde å andra sidan åtminstone för närvarande icke vara tillrådligt. Vad beträffar intresset av en försiktig tillämpning av lagen, vilket framhållits som ett skäl mot att utsträcka den till företag med mer än fyra arbetare, kan detta utan att äventyra lagens syfte tillgodoses på mångahanda sätt: genom dispensbestämmelser, vid anordnandet av tillsynen å lagens efterlevnad, genom att försöksvis giva lagen temporär giltighet o. s. v., spørsmål vartill jag återkommer i det följande. Beträffande särskilt det skäl för reservationens ståndpunkt, som skulle ligga däri, att i jordbruk av den ifrågavarande mellanstorleken arbetsgivarens familjemedlemmar i stor utsträckning deltog i arbetet och skulle komma i motsättning till de lejda arbetarna, må framhållas, att denna olägenhet oundvikligt följer med varje gränsdragning av detta slag. Det förefaller för övrigt sannolikt, att familjemedlemmarnas deltagande i arbetet är i högre grad kännetecknande för företag med 1 à 2 arbetare än för dem med 3 à 4 arbetare, om vilka sistnämnda här vore fråga. Att, som i något yttrande ifrågasatts, i anledning av djurskötselns medtagande göra en snävare begränsning av lagens tillämpningsområde än som eljest skulle vara påkallat av sakliga skäl, torde icke vara lämpligt.

Beträffande *trädgårdsskötseln* har från arbetsgivarföreningarna inom denna näring särskilt påyrkats att lagen gjordes tillämplig å alla företag, oberoende av arbetarantalet, och från arbetarorganisationerna att lagen utsträcktes även till företag med endast två arbetare. Som skäl härför har framför allt anförts att med hänsyn till de inom trädgårdsnäringen särskilt rådande förhållandena eljest en mycket ringa del av densamma skulle falla inom lagen och dess tillämpning medföra risker för de större företagen. De sålunda anförda skälen finner jag bärande. Var gränsen rätteligen bör dragas synes tveksamt. Jag har emellertid funnit övervägande skäl tala för att såsom påyrkats från arbetsgivarhåll lagen i princip göres tillämplig å samtliga trädgårdsföretag, sålunda jämväl å företag med endast en eller två lejda arbetare.

Erinringar häremot framfördes i flera *motioner vid 1936 års riksdag*.

I motionerna I: 418 av herr Löfvander m. fl. och II: 797 av herr Jeppsson m. fl. föreslogs, att lagen icke skulle vara tillämplig å andra företag — beträffande såväl jordbruk med binärningar som trädgårdsskötsel — än sådana, i vilka för arbetsgivarens räkning i regel användes flera än fyra arbetare. — I motionen II: 798 av herr Magnusson i Skövde yrkades, att lagen icke skulle äga tillämpning å trädgårdsskötsel, bedriven såsom självständigt företag, för såvitt icke i rörelsen till arbete för arbetsgivarens räkning i regel användes minst två arbetare. — I motionen II: 800 av herr Wallén m. fl. hemställdes, att i 1 § första stycket 2) uttrycket »sjelvständigt företag» måtte ersättas med »affärsbetonad rörelse». Till stöd för denna hemställan anfördes, att,

då trädgårdsodlingen dreves dels såsom självständig näring och dels såsom binäring till jordbruket, i båda fallen av olika omfattning, rättvisan torde kräva, att all affärsbetonad trädgårdsodling sammanfördes under samma lag.

Andra lagutskottet yttrade i sitt utlåtande nr 52/1936:

Beträffande frågan i vad mån lagens tillämpningsområde bör begränsas med hänsyn till företagets storlek finner utskottet anledning föreligga att gå fram med varsamhet och icke för nu ifrågavarande arbetsområden stadga bestämmelser, vilka avvika från dem, som gälla enligt den allmänna arbetstidslagen. Tillräckliga skäl för att beträffande trädgårdsskötsel föreskriva annan reglering än den, som skall gälla för jordbruk med binärningar, hava enligt utskottets mening icke förebragts. Utskottet föreslår med hänsyn till vad sålunda anförts, att lagen skall äga tillämpning ej blott å jordbruk jämte därtill hörande binärningar, vilka icke drivas såsom självständiga företag, ävensom byggnadsarbete för jordbruk eller sådan dess binäring, som nys angivits, utan även å trädgårdsskötsel, bedriven såsom självständigt företag, för såvitt i rörelsen till arbete för arbetsgivares räkning i regel användas flera än fyra arbetare. I vad angår jordbruket torde lagen på grund härav kunna beräknas komma att gälla vid gårdar om 50 hektar och därutöver, d. v. s. å det större jordbruket, och direkt omfatta omkring 35 procent av samtliga i jordbruket varaktigt anställda lönearbetare. I fråga om trädgårdsskötseln torde lagen bliva tillämplig å majoriteten av antalet lönearbetare, som äro varaktigt anställda.

Lagens tillkomst torde för övrigt beträffande mindre och medelstora företag i viss omfattning verka till förkortning av arbetstiden, utan att lagen utsträcker till att direkt gälla dessa företag. Enligt utskottets åsikt förefinnes nämligen anledning antaga, att införandet av en laglig arbetstidsreglering inom de större företagen kommer att indirekt hava sådan verkan på avtalen vid de mindre företagen, att arbetstiden även vid dessa i viss utsträckning kommer att anpassas efter lagens bestämmelser.

Såvitt angår lagens tillämpning å företag av viss storlek, innefattar utskottets ovan angivna förslag bifall till yrkandena i motionerna I: 418 och II: 797 men däremot avslag å yrkandena i motionerna II: 798 och II: 800. De skäl, som torde ha föranlett yrkandet i sistnämnda motion, synas sakna aktualitet vid det förhållandet, att förutsättningarna för lagens tillämplighet å trädgårdsskötsel föreslås skola bliva desamma som beträffande jordbruk med binärningar.

I den av sju ledamöter avgivna *reservationen* tillstyrktes Kungl. Maj:ts förslag.

Riksdagen biföll utskottets hemställan.

I nu *förevarande proposition* yttrar föredragande departementschefen bl. a.:

Mot en i och för sig önskvärd formell överensstämmelse mellan allmänna arbetstidslagen och lantarbetstidslagen tala faktiska olikheter inom de båda lagarnas tillämpningsområden. Jordbruk på något under 100 tunnland äro knappast hänförliga till små företag på samma sätt som ett hantverks- eller industriföretag med högst fyra arbetare. Mellan arbetare i större och mindre jordbruksföretag föreligger social likställighet. En försiktig tillämpning av lagen, vilket framhållits som ett skäl mot att utsträcka den till mindre företag än sådana, där mer än fyra arbetare äro sysselsatta, kan väl tillgodos ses genom dispensbestämmelser m. m. För övrigt torde det för jordbrukets arbetsgivare vara av vikt ur konkurrenssynpunkt, att regleringen av ar-

betstiden sker — såvitt det låter sig göra — enhetligt. Att den i lagen fastställda arbetstidsregleringen kan hava sådan inverkan på avtalen vid mindre företag, att arbetstiden även vid dessa anpassas efter lagens bestämmelser, torde väl i viss utsträckning äga sin riktighet men synes mig icke kunna nämnvärt förringa de skäl, som anförts för en reglering i lag, mera omfattande än den nu gällande. En sådan reglering anser jag mig därför böra föreslå.

I vissa av de i anledning av förevarande proposition väckta *motionerna* göras erinringar mot Kungl. Maj:ts förslag i denna del.

I *motionerna* I: 223 och II: 435 anföres, bl. a., att starka skäl talade för att i lantarbetstidslagen bibehålla samma gräns mot småföretagen som i arbetstidslagen för industrien. Liknande synpunkter framföras i *motionen* II: 439.

I *motionerna* I: 225 och II: 441 anföres bl. a.:

Den föreslagna ändringen kommer, om den genomföres, att få de mest vittgående konsekvenser för det svenska jordbruket. Antalet av de jordbruksegendomar, som bli direkt berörda av lagen, skulle komma att mångdubblas. Om flera än fyra arbetare i regel användas endast på egendomar över 50 har, gäller nuvarande lag direkt för omkring 7,000 jordbruksföretag. Drages gränsen däremot vid »i regel minst tre» arbetare, torde lagen komma att direkt beröra över 20,000 egendomar, varav ett stort antal omfatta mindre än 30 har.

Redan den arbetstidsreglering med i genomsnitt cirka 9 timmar per dag, som vid 1936 års riksdag lagfästes, kunde med skäl anses svårgenomförbar vid särskilt det mindre jordbruket utan en längre övergångsperiod under vilken en anpassning kunde ske. Så mycket större torde svårigheterna för det mindre jordbruket bli att nu tåla en direkt laglig arbetstidsreglering, då denna åsyftar en ytterligare och avsevärd inskränkning av arbetstiden samt dessutom innebär kreatursskötselns inordnande under lagen. Problemet är ej endast av löneekonomisk utan jämväl av teknisk natur. Den rationalisering och omläggning av driften, som den föreslagna inskränkningen av arbetstiden måste leda till, torde näppeligen kunna genomföras vid det mindre jordbruket utan att draga så onormalt stora kostnader, att dessa ej stå i rimlig proportion till vinsten för arbetarparten. Ej heller ur allmän social synpunkt torde värdet av reformen ens till närmelsevis uppväga angivna ekonomiska och andra nackdelar.

Det förslag till 1 § 2), som i andra hand ifrågasattes i *motionen* II: 440, överensstämmer i sak helt med det i förevarande proposition föreslagna stadgandet.

Till belysning av uttrycket »i regel» torde följande uppgifter vara av intresse.

I en av *chefen för arbetsrådet John Nordin* författad kommentar till allmänna arbetstidslagen (»8-timmarslagen, redogörelse för tillämpningen av bestämmelserna i lagen om arbetstidens begränsning under åren 1919—1932») har under 1 § behandlats bland annat spörsmålet om tolkningen av uttrycket »i regel flera än fyra arbetare».

I nämnda kommentar har anförts, bland annat:

Frågan om tolkningen av uttrycket »i regel flera än fyra arbetare» har blivit aktuell i åtskilliga fall, då det gällt att avgöra, huruvida lagen vore

tillämplig å rörelser eller arbetsföretag, som bedrevos endast under vissa månader av året eller vilkas arbetarantal växlade i närheten av den föreskrivna gränsen.

I fall, då arbetarantalet växlat, har arbetsrådet i allmänhet sökt fastställa, vilket arbetarantal, som kunde anses vara det normala eller för företaget typiska, samt förklarat lagen tillämplig eller icke tillämplig, allt eftersom berörda antal överstigit eller icke överstigit fyra. Om under mer än hälften av året flera än fyra arbetare använts, har lagen ansetts tillämplig. Om arbetarantalet endast under mindre än hälften av året överstigit fyra, har företaget oftast förklarats undantaget från lagens tillämpning; stundom har arbetsrådet emellertid även i dylika fall ansett lagen tillämplig. I ett fall har arbetsrådet ansett, att ett företag under viss del av året vore underkastat lagens bestämmelser men under återstoden av året vore undantaget från lagens tillämpning. I ett fall har lagen förklarats äga tillämpning å en rörelse, vari fem arbetare användes till arbete för arbetsgivarens räkning men aldrig mer än fyra personer *samtidigt* voro i arbete.

Andra lagutskottet, som i sitt utlåtande nr 52/1936 återgav ovan intagna yttrande av chefen för arbetsrådet, anförde om uttrycket »i regel».

Enligt utskottets förslag skall lagen bliva tillämplig för såvitt i den rörelse, varom fråga är, »i regel användas flera än fyra arbetare». Samma bestämmelse återfinnes i 1 § av gällande allmänna arbetstidslag. Av redogörelsen här ovan framgår, att innebörden av nämnda uttryck i fall, då tvekan därom uppstår, tolkas av arbetsrådet. I sådant hänseende har inom arbetsrådet utbildat sig en praxis, som på ett lämpligt sätt fullständigar lagens regler på detta område.

Jämväl enligt det nu föreliggande lagförslaget skall det tillkomma arbetsrådet att avgöra, huruvida visst arbete är att hänföra till sådant, varå lagen äger tillämpning, eller huruvida viss arbetstagare är att enligt lagen räkna såsom arbetare. Under ärendets beredning har framhållits, att tvekan rörande tolkningen av lagens bestämmelse om visst arbetarantal kan förväntas oftare uppstå vid jordbruket än inom industrien. Därvid har bland annat det spörsmålet tilldragit sig uppmärksamhet, i vad mån ett antal torpare, som utgöra allenast ett eller ett par dagsverken i veckan, skola anses motsvara en eller flera i rörelsen helt använda arbetare. Beträffande detta spörsmål synes arbetsrådet böra tillämpa en sådan beräkning, att å ena sidan användandet av arbetskraft av nyss angiven beskaffenhet icke försvåras men att å andra sidan jordägarna icke uppmuntras att för att komma utanför lagens tillämpning i stället för arbetare med daglig tjänstgöring använda arbetare, som arbeta endast ett par dagar i veckan.

Såsom framhållits av åtskilliga myndigheter och sammanslutningar, däribland lantbruksstyrelsen, måste lagen anses i betydande utsträckning förfela sitt syfte, därest den, såsom för närvarande är fallet, endast skall avse företag med flera än fyra arbetare. I likhet med departementschefen finner utskottet att mot den i och för sig önskvärda formella överensstämmelsen med motsvarande regel i allmänna arbetstidslagen — om vilken regel för övrigt meningarna äro starkt delade — tala faktiska olikheter inom de båda lagarnas tillämpningsområden. Det är sålunda otvivelaktigt, att gränsen mot de företag inom jordbruk och trädgårdsskötsel, som böra undantagas från tillämpningen av lantarbetstidslagen, måste sättas relativt lågt, för att icke

Utskottet.

huvudparten av arbetarna skola ställas utanför den reglering, som av starka sociala skäl anses påkallad.

Ur konkurrenssynpunkt måste det även för jordbrukets arbetsgivare vara av vikt, att regleringen av arbetstiden, såvitt det låter sig göra, sker enhetligt.

Enligt utskottets mening är Kungl. Maj:ts förslag i denna del väl avvägt, varför utskottet för sin del vill ansluta sig till detsamma.

De svårigheter, som vid lagens tillämpning möjligen kunna uppstå för mindre företag, torde utan att lagens syfte äventyras kunna i tillbörlig utsträckning beaktas i dispensväg.

Undantag från lagens tillämpning beträffande visst ackordsarbete.

Enligt *de sakkunigas lagförslag*, som därutinnan var enhälligt, undantogs från lagens tillämpning, bland annat, »arbete som i regel utföres mot ackordsersättning». — I nämnda förslag fanns däremot icke direkt utsagt — på sätt som stadgas under a) i den utfärdade lagen — att från lagens tillämpning skulle vara undantaget »arbete som utföres under sådana förhållanden att det ej kan anses tillkomma arbetsgivaren att vaka över dess anordnande».

För *yttrandena* över sakkunnigförslaget i denna del redogöres å sid. 33 i propositionen nr 94.

I *propositionen nr 230/1936* anförde föredragande departementschefen beträffande nu ifrågavarande undantagsbestämmelse (sid. 70):

Undantaget beträffande arbete, som i regel utföres mot ackordsersättning, saknar direkt motsvarighet i allmänna arbetstidslagen. Mot förslaget i denna del har från vissa myndigheters sida anförts, att det vore principiellt betänkligt att — i motsats till vad som gällde enligt allmänna arbetstidslagen — låta avlöningsformen avgöra frågan om lagens tillämpning, ävensom att för förslaget talade ett enda skäl, nämligen svårigheten för arbetsgivaren att beträffande dylika arbeten kontrollera arbetstiden, vilket skäl emellertid icke borde föranleda annat undantag än beträffande sådant arbete som arbetsgivaren icke kunde åläggas att kontrollera. Det har vidare framhållits, att missbruk kunde befaras, om undantagsbestämmelsen gäves den föreslagna formen, samt att undantaget i varje fall icke kunde få omfatta statare och andra fast anställda arbetare. — Vad sålunda anförts synes mig utgöra vägande skäl för att icke upptaga bestämmelsen i oförändrad form. Däremot torde risk för missbruk knappast föreligga, därest ifrågavarande undantag utbytes mot dels ett undantag, efter mönster av allmänna arbetstidslagen, för arbete, som utföres under sådana förhållanden att det ej kan anses tillkomma arbetsgivaren att vaka över dess utförande, och dels ett undantag för sådant ackordsarbete av vissa oftare förekommande slag, som utföres av andra än företagets fast anställda arbetare. I den senare undantagsbestämmelsen torde därvid böra innefattas arbete med skötsel och upptagning av rotfrukter, dikning och skogsarbete. Möjligen andra förekommande fall, vilka böra därmed jämföras, torde kunna vinna beaktande dispensvägen.

Propositionens lagförslag innehöll i anslutning härtill ett undantag under a) av samma lydelse som motsvarande undantag i den utfärdade lagen samt

ett undantag under b) så lydande: »arbete med skötsel och upptagning av rotfrukter, dikning samt skogsarbete, i den mån dessa arbeten utföras mot ackordsersättning av arbetare som icke är fast anställd i rörelsen».

Innehållet av begreppet »fast anställd» har icke närmare angivits i propositionen.

I *motionerna* I: 418 och II: 797 vid 1936 års riksdag yrkades, att orden »av arbetare som icke är fast anställd i rörelsen» måtte utgå ur lagtexten. Till stöd därför anfördes:

Det synes vara olämpligt att göra lagen tillämplig på arbeten, som utföras mot ackordsersättning av fast anställda arbetare. Härigenom skulle nämligen lagen komma att gälla för skogsarbetarna vid de skogsbruk, som drivas i samband med jordbruk, vilka arbetare i stor utsträckning kunna betrakta sig såsom fast anställda. En sådan utvidgning av lagen skulle ofelbart föranleda att de nämnda skogsarbetarnas anställningsform ändrades, vilket givetvis icke skulle vara till deras förmån. Om lagen genomfördes med den föreslagna bestämmelsen, som här påtalats, i oförändrad form, skulle ett stort antal skogsarbetare tillfogas en direkt skada.

Andra lagutskottet yttrade i sitt utlåtande nr 52 (sid. 23):

Med hänsyn därtill att det stöter på särskilda svårigheter och understundom även praktiska omöjligheter att inordna ackordsarbete, som regelmässigt förekommer inom jordbruket — avseende skötsel och upptagning av rotfrukter, dikning samt skogsarbete — under fasta arbetstidsregler, finner utskottet i likhet med departementschefen, att undantag från tillämpningen av förevarande lag bör göras för sådan arbete. Skäl hava emellertid icke anförts, som enligt utskottets åsikt motivera den i departementschefens förslag gjorda inskränkningen, vilken innefattas däri, att undantaget föreslagits tillämpligt allenast beträffande arbetare, som icke är fast anställd i rörelsen. Med hänsyn härtill får utskottet tillstyrka den lydelse av undantaget under b), som föreslagits i *motionerna* I: 418 och II: 797.

Beträffande undantaget under a) har utskottet intet att erinra.

I *reservationen* av sju ledamöter yrkades bifall till propositionen.

Riksdagen godkände utskottets förslag.

I *förevarande proposition* yttrar föredragande departementschefen:

Vad angår skötsel och upptagning av rotfrukter mot ackordsersättning ifrågasätter jag icke någon ändring i gällande lag. Beträffande däremot dikning och skogsarbete, som utföras på ackord, synas mig skäl icke föreligga att låta undantaget därutinnan gälla annat arbete än sådant, vilket utföres av arbetare, som icke är fast anställd i rörelsen. Härutöver har jag, med avvikelser från 1936 års förslag, funnit även mjölkning mot ackordsersättning böra undantagas. Till vad jag i denna del i det föregående anför, vill jag tillfoga, att det torde vara av betydelse för arbetare, icke minst för statare och andra fast anställda, vilkas familjemedlemmar åtagit sig sådant arbete, att vid behov kunna bistå dem vid dess utförande.

Mot det föreslagna stadgandet framställas anmärkningar i ett flertal *motioner*.

I *motionerna* I: 223 och II: 435 framhålles, att det måste vara särskilt olämpligt att indraga även ackordsarbete under arbetstidsregleringen. Då dylikt arbete utfördes på längre avstånd från gården, exempelvis vid skogs-

arbete vintertiden, hade arbetsgivaren knappast möjlighet att kontrollera arbetstidens längd. Den i föl genomförda lagen syntes motionärerna i här berörda avseenden innebära en väl avvägd och för båda parter rimlig reglering av arbetsförhållandena vid jordbruket.

I motionen II: 431 hemställes, att riksdagen måtte besluta, att förevarande stadgande erhåller följande lydelse:

Skötsel och upptagning av rotfrukter, i den mån dessa arbeten utföras mot ackordsersättning, ävensom diknings- och skogsarbeten, i den mån de mot sådan ersättning utföras av arbetare, som icke är fast anställd i rörelsen.

Detta förslag överensstämmer med Kungl. Maj:ts förslag med den jämkning, att orden »mjölkning samt» utelämnats.

Till motivering för den i motionen föreslagna lydelsen anföres bl. a.:

Redan nu förekommer ganska ofta att djurskötare anställas att mot viss summa ansvara för såväl skötsel av alla djur samt all mjölkning, men i den mån arbetstiden sålunda överskrider 9¹/₂ timma per dag, sättas sådana överenskommelser ur kraft genom kollektivavtalet. Det är uppenbart, att, därest det föreslagna undantaget införes i lagen, någon möjlighet inte föreligger att genom bestämmelser i kollektivavtalet begränsa lagens verkningar. All erfarenhet talar i stället för att ett blivande kollektivavtal kommer att avfattas i enlighet med lagen och sålunda medgiva att mjölkningsarbete ej inräknas i den ordinarie arbetstiden; därmed torde någon verklig kontroll över djurskötarnas arbetstid eller något ingripande för att eventuellt nedbringa densamma vara omöjliggjord.

De svårigheter att i vissa fall reglera djurskötarnas arbetstid, som komma att uppstå om även mjölkning fölle under lagen, anser jag mycket väl kunna övervinnas genom att arbetsrådet, enligt 5 § 2 mom. i förevarande förslag, efter prövning medgiver längre arbetstid. Därigenom skapas mera likartade förhållanden, och bättre möjligheter till kontroll över lagens tillämpning.

I motionen II: 438, vari yrkas avslag å Kungl. Maj:ts förslag i dess helhet, hemställes i andra hand bl. a., att riksdagen måtte besluta, att förevarande stadgande skall erhålla följande lydelse:

b) mjölkning, arbete med skötsel och upptagning av rotfrukter samt diknings- och skogsarbeten i den mån dessa arbeten utföras mot ackordsersättning;

Den föreslagna lydelsen överensstämmer med gällande lag med den ändring, att mjölkning upptagits i stadgandet. I motionen anföres bl. a.:

Lantarbetstidslagen gäller ej blott för jordbruk utan jämväl för vissa skogsbruk, nämligen sådana, som äro att betrakta såsom binäring till jordbruk av den i lagen förutsatta storleksordningen. Vid dessa skogsbruk finnas i viss utsträckning fast anställda skogsarbetare. Dessa arbetare sysselsättas huvudsakligen med ackordsarbete liksom förhållandet är med arbetarna vid de större skogsbruk, för vilka lantarbetstidslagen icke gäller. Någon som helst anledning att bedöma de olika skogsarbetarnas förhållanden efter skilda grunder torde icke finnas. Ett sådant bedömande torde otvivelaktigt av de utav lagen drabbade arbetarna komma att betraktas som både orättvist och obilligt. — — —

I motionerna I: 225 och II: 441, vari yrkas avslag å Kungl. Maj:ts förslag i dess helhet, anföres bl. a.:

Gentemot den av Kungl. Maj:ts föreslagna bestämmelsen att *mjölkning* mot ackordsersättning skall falla utanför lagen finnes intet att i och för sig erinra.

Däremot synes oss Kungl. Maj:ts förslag, att *diknings- och skogsarbeten* mot ackordsersättning, som utföras av fast anställd arbetare, skall föras under lagen, vara ägnat att ingiva de allvarligaste betänkligheter ur såväl arbetsgivare- som arbetaresynpunkt.

Först och främst bör därvid ur formell synpunkt den anmärkningen resas mot stadgandet, att uttrycket »fast anställd» icke utgör någon i praktiken godkänd term av den klarhet i betydelsen att den utesluter missförstånd. Förhållandet är tvärtom det omvända. Så länge vi sakna lagstiftning om arbetsavtalet, är det en olöst fråga, vilka arbetare, som skola anses såsom fast anställda, och stadgandet kommer därför ofrånkomligen att leda till tvister och försök att kringgå lagen. — — —

Vid de jordbruk som drivas i sammanhang med skogsbruk av den mindre omfattning att lantarbetstidslagen är gällande även för skogen finnas ofta skogsarbetare anställda under sådana villkor att de måste anses som fast anställda vilken innebörd detta uttryck än gives.

En stor del av deras arbete utföres regelmässigt mot ackordsersättning, och den föreslagna lagändringen skulle sålunda komma att ingripa ogynnsamt i dessa arbetares förhållanden. — — — Följden av den föreslagna lagändringen torde därför bli att ifrågavarande arbetare varken själva begära eller vidare komma att erbjudas fast anställning, vilken utveckling måste betecknas som en direkt försämring för arbetaren.

Slutligen har i motionen II: 439 framhållits rörande ifrågavarande stadgande bl. a.:

Beträffande *diknings- och skogsarbeten* är föreslaget, att desamma skola undantagas från lagens tillämpning i den mån de utföras mot ackordsersättning av arbetare som icke är fast anställd i rörelsen. Man observerar här att uttrycket »fast anställd» icke är definierat, och det torde ge upphov till varierande tolkningar. Menas härmed årsanställd med stat, månadskarl, eller person anställd över sommaren? Räknas hit person som har bostad, vedbrand och potatisland? Räknas hit person som hyr bostad på gården eller dagsverkstorpore som dikar eller hugger ved eller stock mot ackord på överdagar? Då det knappast låter sig göra att här finna någon lämplig gräns, och då å andra sidan tidsövervakning av dikning eller skogsarbeten på ackord varken är lämplig för arbetsgivaren eller tilltalande för arbetaren, torde detta stadgande böra bibehållas sådant det är i gällande lag. Dessa arbeten falla för övrigt mer eller mindre under punkten a) och äro redan därigenom undantagna från lagens tillämpning.

Till belysning av *innebörden av undantagsbestämmelserna* vill utskottet återgiva vad chefen för arbetsrådet John Nordin i en år 1936 utgiven kommentar till lantarbetstidslagen anfört i fråga om s. k. »blandat arbete»:

På sätt redan förut omnämnts kan det uppenbarligen i vissa fall inträffa, att en och samma arbetare har att utföra dels arbete, som enligt de här ovan angivna bestämmelserna är undantaget från lagens tillämpning, och dels arbete, som faller under lagen (s. k. »blandat arbete»), och fråga uppkommer då, huru lagen rätteligen skall tillämpas beträffande en dylik arbetare.

För belysande av denna fråga må först redogöras för den praxis, som arbetsrådet vid tillämpningen av den allmänna arbetstidslagen följt i fråga om arbetare med »blandat arbete». I början av sin verksamhet tillämpade arbetsrådet i hithörande fall den s. k. huvudsaklighetsprincipen, enligt vilken

man för varje arbetare hade att fastställa, vari hans *huvudsakliga* arbete bestode. Om arbetaren huvudsakligen utförde sådant arbete, varå lagen ägde tillämpning, skulle hela hans arbete — alltså även den del därav, som omfattade eljest undantaget arbete — anses falla under lagen. Om arbetaren däremot huvudsakligen utförde arbete, som i lagen angivits såsom undantaget, skulle hela hans arbete — alltså jämväl den del därav, som principiellt fölle under lagen — anses undantaget från lagens tillämpning. Med anledning av anmärkningar, som riktades mot denna princip vid 1921 års revision av den allmänna arbetstidslagen, beslöt arbetsrådet att ändra sin praxis i angivna hänseende och att i fortsättningen i stället för »huvudsaklighetsprincipen» följa en annan regel, som skulle kunna betecknas såsom »delprincipen». Denna regel, som står i överensstämmelse med lagens ordalydelse men i praktiken stundom leder till mindre tillfredsställande resultat, innebär att om en arbetare utför dels arbete, som principiellt faller under lagen, och dels arbete, som i lagen angives såsom undantaget, lagen skall tillämpas å den förra *delen* av arbetet men icke å den senare delen därav.

Såsom exempel på arbetsrådets praxis i förevarande avseende må omnämnas rådets behandling av ärenden rörande den allmänna arbetstidslagens tillämpning å körkarlar vid vissa industriella anläggningar, drivna i förening med skogsbruk eller jordbruk. På sätt tidigare angivits äger den allmänna arbetstidslagen enligt särskilda bestämmelser i 1 § icke tillämpning å skogsbruk, jordbruk eller djurskötsel. I ett flertal beslut, som meddelades under år 1920, förklarade arbetsrådet, att allt det arbete, som utfördes av körkarlar, vilka huvudsakligen vore sysselsatta med skogskörslor, körslor för jordbrukets räkning och stallskötsel, på grund av nämnda stadganden vore undantaget från lagens tillämpning men att däremot det arbete, som utfördes av körkarlar, vilka huvudsakligen vore sysselsatta med körning för arbetsgivarens fabriksdrift, icke till någon del vore undantaget från lagens tillämpning. Efter 1921 års lagrevision har arbetsrådet däremot förklarat, att därest en och samma körkarl har att utföra både körning för fabriksdriften och arbete med skogskörslor, körslor för jordbrukets räkning och stallskötsel, lagen äger tillämpning på den del av arbetet, som utgöres av körning för fabriksdriften, men icke på den del av arbetet, som utgöres av skogskörslor, körslor för jordbrukets räkning eller stallskötsel.

Lantarbetstidsutredningen har vid behandlingen av frågan om djurskötselns undantagande från lantarbetstidslagens tillämpningsområde redogjort för den av arbetsrådet numera tillämpade »delprincipen» och i följande yttrande direkt anslutit sig till nämnda princip:

»Då det heter, att arbete, som innefattar djurskötsel, skall undantagas från lagens tillämpning, så betyder det icke, att undantaget träder i tillämpning endast i fråga om arbete av mera varaktig natur. Även ett tillfälligt arbete med djurskötsel, utfört av någon, vars arbetstid eljest regleras av lagen, skall således anses undantaget. Om således en icke djurskötare tillfälligtvis eller vid sidan av sitt egentliga arbete tager befattning med något till djurvården hörande arbete, skall vid lagens tillämpning på hans övriga arbetstid ingen hänsyn tagas till den tid, som åtgått för djurvården.»

Mot detta uttalande framställdes under ärendets fortsatta handläggning icke någon erinran.

I fråga om innebörden av det i 1 § a) i lantarbetstidslagen stadgade undantaget för »*arbete som utföres under sådana förhållanden att det ej kan anses tillkomma arbetsgivaren att vaka över dess anordnande*» får utskottet

återgiva följande uttalande om motsvarande bestämmelser i allmänna arbetstidslagen, som chefen för arbetsrådet gjort i sin förut omnämnda kommentar till sistnämnda lag:

Tillämpning av ifrågavarande undantagsbestämmelse har i åtskilliga fall ifrågasatts beträffande s. k. resemontörer, vilkas arbete givetvis i regel icke kan stå under arbetsgivarens direkta kontroll. Arbetsrådet har emellertid endast i enstaka fall funnit bestämmelsen vara tillämplig å dylika arbetare. Anmärkas må dock, att arbetsrådet beträffande resemontörer med stöd av 5 § 1 mom. av lagen medgivit undantag från bestämmelserna i lagens 4 §.

Till arbete, som enligt nu ifrågavarande bestämmelser är undantaget från lagens tillämpning, hava vidare hänförts vissa husbyggnadsarbeten på landsbygden, vilka av vederbörande byggmästare mot bestämd ersättning överlämnats till på respektive platser boende snickare och målare samt utförts av dessa i mån av tid.

Beträffande stenhuggeriarbete har arbetsrådet meddelat åtskilliga beslut, och har däri bland annat förklarat arbetet i de s. k. storbrotten vara underkastat lagens bestämmelser, medan arbetet i »småbrotten» allt efter omständigheterna i de olika fallen än ansetts undantaget från lagens tillämpning på grund av bestämmelsen i 1 § a och än hänförligt till sådant arbete, varå lagen skall tillämpas.

Utskottet har jämväl på denna punkt ansett sig kunna ansluta sig till Kungl. Maj:ts förslag. Utskottet.

Beträffande mjölkning mot ackordsersättning vill utskottet erinra om departementschefens uttalande, att det torde vara av betydelse för arbetare, vilkas familjemedlemmar åtagit sig sådant arbete, att vid behov kunna bistå dem vid utförandet av detsamma. I motionen II: 431 har framhållits, att ifrågavarande stadgande möjliggör, att en djurskötare användes till djurskötsel under hela den i lag föreskrivna tiden samt därutöver till arbete med mjölkning mot ackordsersättning under en betydande tidrymd. Utskottet, som anser, att de i motionen uttalade farhågorna äro överdrivna, vill erinra om att någon skyldighet för djurskötare att åtaga sig arbete, vilket oskäligt inkräktar på den fritid, som denna lagstiftning avser att tillförsäkra honom, för övrigt icke föreligger.

Vad särskilt angår dikuings- och skogsarbeten avser förevarande stadgande att göra undantag för sådant arbete allenast i den mån detsamma mot ackordsersättning utföres av arbetare, som icke är fast anställd i rörelsen. I vissa motioner har framhållits såsom en brist, att begreppet »fast anställd» icke blivit fixerat. Med hänsyn till anställningsförhållandenas skiftande natur stöter det givetvis på svårigheter att på ett tillfredsställande sätt i lagen definiera nämnda begrepp. Man torde emellertid kunna förvänta, att en praxis rörande begreppets innebörd snart torde komma att utveckla sig inom arbetsrådet. Utskottet vill i detta sammanhang erinra, att det enligt 3 § i lagen åligger arbetsrådet att på begäran av bland annat den, vars rätt därav beröres, avgöra, huruvida visst arbete är att hänföra till sådant, varå lagen äger tillämpning, eller huruvida viss arbetstagare är att enligt lagen räkna såsom arbetare.

Sådana arbeten, som avses i stadgandet under b), torde i åtskilliga fall vara undantagna från lagens tillämpning redan på grund av det under a) meddelade undantaget för arbete, som utföres under sådana förhållanden, att det ej kan anses tillkomma arbetsgivaren att vaka över dess anordnande. I det föregående har lämnats en kortfattad redogörelse för den praxis, som utbildat sig inom arbetsrådet, när det gällt tolkningen av motsvarande bestämmelse i allmänna arbetstidslagen. Utan att vilja närmare uttala sig om de grunder, som böra vara vägledande vid tolkningen av undantaget under a) i förevarande paragraf av lantarbetstidslagen, anser sig utskottet emellertid böra framhålla, att vid tillämpningen av stadgandet synnerlig uppmärksamhet måste ägnas de säregna förhållandena inom jordbruket och dess binäringar.

I anslutning till vad nu sagts vill utskottet såsom sin mening uttala, att någon tids erfarenhet av tillämpningen av stadgandena under a) och b) i förevarande paragraf bör avvaktas. Skulle utvecklingen visa, att dessa stadgandens avfattning vid tillämpningen föranleda olägenheter av sådan beskaffenhet, att en omprövning av bestämmelserna framstår såsom nödvändig, bör en dylik omprövning givetvis komma till stånd.

2 §.

I fråga om 2 § i gällande lantarbetstidslag, i vilket stadgande ändring ej föreslås i förevarande proposition, ha erinringar framställts i motionerna II: 438 och II: 440.

Bestämmelsen är av följande lydelse:

Såsom arbetare skall vid tillämpning av denna lag ej räknas medlem av arbetsgivarens familj; samt ej heller lantbruksinspektör eller annan befattningshavare i överordnad ställning, bokhållare eller annat kontorsbiträde.

I fråga om överordnade befattningshavare föreslago *de sakkunniga*, att som arbetare ej skall räknas »lantbruksinspektör eller annan befattningshavare med uppgift att leda och fördela arbetet».

I *yttrandena* över sakkunnigförslaget har *socialstyrelsen* i stället för uttrycket »befattningshavare med uppgift att leda och fördela arbetet» förordat allmänna arbetstidslagens formulering »befattningshavare i överordnad ställning». Sistnämnda uttryck hade av arbetsrådet i enlighet med arbetstidskommitténs motivering tolkats så, att från lagens tillämpning uteslutits endast sådana överordnade befattningshavare, som icke alls eller endast undantagsvis deltog i arbetet.

Jämväl *arbetsrådet* har förordat allmänna arbetstidslagens formulering, vilken enligt rådets mening bättre återgav vad som enligt de sakkunnigas motivering åsyftats med bestämmelsen.

Landsorganisationen och *lantarbetareförbundet* hava uttalat, att formuleringen »befattningshavare med uppgift att leda och fördela arbetet» vore

alltför vid och obestämd. Med »uppgift» borde här icke förstås ett endast tillfälligt uppdrag utan en anställning såsom arbetsledare. I stället har föreslagits formuleringen »befattningshavare, som är anställd att såsom arbetsgivarens ställföreträdare leda och fördela arbete, vilket utföres av honom underställd personal, och i vilket han icke annat än tillfälligtvis själv deltagar». Befattningshavare, som regelbundet deltagar i arbetet, borde där emot icke undantagas från lagens tillämpning, ehuru så skett i enstaka fall i arbetsrådets praxis.

I *propositionen 230/1936* anförde föredragande departementschefen:

Med hänsyn till vad i yttrandena anförts har stadgandet i departementsförslaget jämkats till närmare överensstämmelse med allmänna arbetstidslagen. Härigenom synas i huvudsak de synpunkter hava blivit beaktade, som av landsorganisationen och svenska lantarbetareförbundet anförts på frågan om undantaget för överordnad personal.

I *motionen II: 798/1936* av herr Magnusson i Skövde hemställdes, att utskottet måtte i sin motivering tydligt ange, att från lagens tillämpning äro undantagna förmän (trädgårdsmästare).

Till stöd för denna hemställan anfördes, bland annat:

Enligt § 2 undantages från lagens tillämpning befattningshavare i överordnad ställning. Beträffande i handelsträdgårdar anställda förmän (trädgårdsmästare) torde det emellertid vara nödvändigt, att i motiveringen (om ej i lagtexten) preciseras att den omständigheten att denne deltagar i arbete ej för honom in under lagens bestämmelser. Han har obestriddligen uppgiften att leda och fördela arbetet, men detta är av den art, att han bland annat som instruktör nödgas själv deltaga, varjämte han som försäljare ofta måste på övertid utföra försäljningsarbete.

Andra lagutskottet yttrade i sitt utlåtande nr 52/1936:

Förevarande paragraf i propositionens lagförslag överensstämmer nära med motsvarande stadgande i allmänna arbetstidslagen. Utskottet har icke funnit anledning till erinran mot förslaget i denna del.

Med anledning av yrkandet i motionen II: 798 att det tydligt måtte uttalas, att förmän (trädgårdsmästare) skola vara undantagna från lagens tillämpning, vill utskottet framhålla, att det liksom beträffande allmänna arbetstidslagen enligt utskottets mening måste anförtros åt arbetsrådet att träffa avgörande, huruvida en person på grund av bestämmelserna i paragrafen skall anses såsom arbetare eller icke. Arbetsrådet kommer därvid att pröva, huruvida den person, varom fråga är, verkligen har till sin huvudsakliga uppgift att leda arbetet, oavsett om han i någon utsträckning själv deltagar i arbetet.

Riksdagen anslöt sig till utskottets uppfattning.

I motionen II: 438 föreslås nu, att stadgandet skall erhålla följande lydelse (de kursiverade delarna ange olikheter i förhållande till gällande lag):

Såsom arbetare skall vid tillämpning av denna lag ej räknas medlem av arbetsgivarens familj, samt ej heller

lantbruksinspektör, *rättare* eller annan befattningshavare i överordnad ställning, *som har att leda och fördela arbetet, övervaka dess utförande eller bokföra detsamma,*

bokhållare eller annat kontorsbiträde.

I motionen, vari erinras om bl. a. andra lagutskottets uttalande vid 1936 års riksdag, anför motionären:

Jag hyser den meningen, att den föreslagna utökningen av lagen till ett stort antal medelstora och mindre jordbruk delvis undanrycker grunden för utskottets ställningstagande. Vid de många mindre egendomar, som lagen nu är avsedd att även omfatta, finnas nämligen mera sällan anställda egentliga lantbruksinspektorer, utan arbetets ledning och fördelning ombesörjes där ofta av s. k. rättare, vilka på grund av arbetarantalets ringa omfattning givetvis icke kunna vara helt eller ens i övervägande mån sysselsatta med enbart arbetsledningen utan därjämte själva deltaga i arbetet.

Att sådana arbetsledare skulle lagligen förhindras att arbeta mer än de i lagen angivna timmarna per dag och vecka, synes mig innebära att de delvis betagas möjligheten att utföra sina åligganden såsom förmän. En rättare, som själv deltagar i arbetet, skulle nämligen, om han icke undantogs från de lagliga arbetstidsreglernas tillämpning, hindras från att på annan tid än den för övriga arbetare gällande arbetsdagen föra dagsverksjournaler och lönelistor, anteckna uttagen övertid samt framför allt att öva tillsyn över kvälls- och morgonarbete i stall och ladugård, vilket allt i allmänhet måste ske på annan tid än den, under vilken utarbetet pågår. Det bör också beaktas, att det journalförings- och övervakningsarbete, som tillkommer en rättare, icke är att hänföra till sådant grovarbete, som lagen avser att reglera. Det är heller icke oväsentligt, att i den lön, som tillkommer en rättare, innefattas ersättning för hans arbete som förman, d. v. s. för arbete som till viss del måste utföras på annan tid än den för vanliga arbetare gällande tiden. Arten av anställningen och avlöningsformen bör därför vara avgörande för om en rättare bör föras under lagens regler eller ej.

Undantaget i fråga synes därför böra utformas på sådant sätt att därunder inbegripas arbetsledare, även om dessa i viss utsträckning deltaga i av dem fördelat arbete.

I motionen II: 440 hemställes, att ifrågavarande bestämmelse skall på det sätt ändras, att ordet »trädgårdsförman» inskjutes efter ordet »lantbruksinspektor».

Beträffande den tolkning *arbetsrådet* givit åt motsvarande bestämmelse i 2 § av allmänna arbetstidslagen — enligt vilken såsom arbetare ej räknas »verkmästare eller annan befattningshavare i överordnad ställning» — har i den förut omnämnda kommentaren till 8-timmarslagen anförts, bland annat:

Till befattningshavare i överordnad ställning hava av arbetsrådet hänförts föreståndare, verkmästare och förmän inom olika verksamhetsområden, allt under förutsättning att de icke eller endast undantagsvis deltaga i det av dem ledda arbetet. I enstaka fall hava hit även räknats befattningshavare, vilka på ett mera regelbundet sätt deltagit i arbetet men vilkas huvudsakliga uppgift varit att leda arbetet för ett större antal arbetare. Såsom exempel må nämnas vissa verkstadsföreståndare hos en större skrädderifirma, vilka under sammanlagt omkring en tredjedel av sin arbetstid utförde sömnadsarbete i likhet med övriga arbetare å firmans verkstäder men i övrigt verkställde inriktning samt ombesörjde inköp av material och dylikt.

Däremot har arbetsrådet i ett stort antal fall förklarat, att vissa befattningshavare, vilka uppgivits intaga en överordnad ställning, äro att enligt lagen räkna såsom arbetare. I de flesta hithörande fall hava framställningarna avsett förmän (maskinmästare, förste maskinister, övermontörer m. fl.), som regelbundet deltaga i arbetet, eller tillskärare hos mindre skrädderifirmor, vilka under större delen av veckan utföra sömnadsarbete i likhet med övriga arbetare.

I det år 1936 träffade *riksavtalet vid jordbruket* återfinnes följande förmansdefinition:

Med förman förstås här den, som är anställd att såsom arbetsgivarens ställföreträdare leda, fördela och kontrollera arbete, vilket utföres av honom underställd personal och i vilket han icke annat än tillfälligtvis själv deltagar.

I *lagen den 11 september 1936 om förenings- och förhandlingsrätt* definieras »arbetsledare» i samma ordalag som förman i det nyssnämnda riksavtalet.

2 § lantarbetstidslagen överensstämmer i stort sett med motsvarande stadgande i allmänna arbetstidslagen. Såsom framgår av den av utskottet lämnade redogörelsen har ifrågavarande bestämmelse ägnats stor uppmärksamhet under den behandling, som föregått lagens utfärdande. Utskottet finner ej tillräckliga skäl föreligga att frångå den avfattning, som stadgandet äger och varom statsmakternas vid lagens tillkomst voro ense.

Utskottet.

Beträffande det i motionen II: 440 framställda yrkandet om sådan ändring i 2 §, att därav klart framgår, att trädgårdsförman är undantagen från lagens bestämmelser, får utskottet erinra, att detta spörsmål blev föremål för prövning vid 1936 års riksdag i anledning av en i ämnet väckt motion. Andra lagutskottet framhöll i anledning av motionen, att det liksom beträffande allmänna arbetstidslagen måste anförtros åt arbetsrådet att träffa avgörande, huruvida en person på grund av bestämmelserna i paragrafen skulle anses såsom arbetare eller icke, samt att arbetsrådet därvid komme att pröva, huruvida den person, varom fråga vore, verkligen hade till sin huvudsakliga uppgift att leda arbetet, oavsett om han i någon utsträckning själv deltog i detsamma. Enligt utskottets mening föreligger ej anledning att nu frångå den uppfattning, varåt utskottet då gav uttryck och mot vilken riksdagen ej gjorde erinran.

I motionen II: 438 har framhållits, att arbetets ledning och fördelning samt övervakningen av dess utförande ävensom erforderlig journalföring vid åtskilliga medelstora och mindre jordbruk ombesörjas av rättare eller med dem jämställda befattningshavare, vilka deltaga i arbetet i sådan utsträckning, att de på grund av den nu gällande avfattningen av ifrågavarande paragraf icke äro undantagna från lagens tillämpning.

De svårigheter, som möjligen i vissa fall kunna uppstå vid tillämpningen av lantarbetstidslagen för sådana arbetstagare, varom här är fråga, böra enligt utskottets uppfattning icke föranleda en utvidgning av undantagsbestämmelsen i 2 §. Redan i gällande lag finnas vissa stadganden, som äro ägnade att i avsevärd utsträckning tillgodose de i motionerna II: 438 och II: 440 framförda synpunkterna. Utskottet syftar närmast på bestämmelsen i 7 § 1 mom. Om det för driftens ohindrade gång nödvändigtvis erfordras, att förberedelse- eller avslutningsarbeten utföras före eller efter den allmänna arbetstiden, får enligt detta lagrum nödigt antal arbetare användas därtill å övertid under högst sju timmar i veckan. Utskottet förmenar, att exempelvis journalföring och till arbetsledning hörande tillsyningsarbeten före och efter det egentliga arbetet kunna räknas till sådant arbete, varå berörda stadgande är tillämpligt.

Såsom närmare framgår av utskottets uttalanden under 4 och 7 §§ föreslår utskottet sådan ändring av 2 mom. i sistnämnda paragraf, att antalet tillåtna övertidstimmar under den i lagrummet angivna tidrymden av tolv månader i följd ökas med 60 till 260. Även härigenom torde de i motionerna framförda synpunkterna i viss utsträckning hava blivit beaktade. I övrigt vill utskottet här liksom vid behandlingen av 1 § erinra om att arbetsrådet äger avgöra, huruvida visst arbete är att hänföra till sådant, varå lagen äger tillämpning, varvid förut nämnda svårigheter säkerligen komma att beaktas.

Utskottet vill slutligen framhålla, att därest synnerliga skäl föreligga att utsträcka arbetstiden för de i motionerna närmast åsyftade arbetstagar-na, torde arbetsrådet på grund av 5 § icke vägra att lämna medgivande därtill.

3 §.

I första stycket av lagens 3 § stadgas, att det åligger arbetsrådet att på begäran av domstol, allmän åklagare, yrkesinspektör eller den, vars rätt därav beröres, avgöra, huruvida visst arbete är att hänföra till sådant, varå lagen äger tillämpning, huruvida viss arbetstagar är att enligt lagen räkna såsom arbetare eller huruvida arbetare, som sysselsättes med djurskötsel, skall, jämlikt vad i 1 § första stycket under 1) stadgas, inräknas i det antal arbetare, som där sägs.

Föredragande departementschefen anför:

Enligt det lagförslag, som nu framlägges, skall djurskötsel inbegripas under lagens tillämpning. I konsekvens härmed har i förslaget icke upptagits den av gällande lags motsatta ståndpunkt därutinnan föranledda bestämmelsen, att arbetsrådet skall hava att avgöra, om vid bestämmandet av antalet i en rörelse sysselsatta arbetare djurskötare skall inräknas däri.

Utskottet.

Utskottet har intet att erinra mot förevarande stadgande.

4 §.

I 1 mom. av denna paragraf, vilken jämte 5 § handlar om ordinarie arbetstid, stadgas, att arbetsgivare icke får använda arbetare i arbete, som avses i 1 § under 1) [jordbruk jämte därtill hörande binäringar, vilka icke bedrivs såsom självständiga företag, samt byggnadsarbete för jordbruk eller sådan dess binäring som nyss nämnts], under längre tid, raster oräknade, än 10 timmar för dygn samt vissa timmar för vecka, som framgår av följande tabell. Till jämförelse angivas motsvarande siffror ur propositionen nr 230/1936.

Om veckans första söckendag infaller i	Timmar per vecka	
	lagen	prop. nr 230/1936
januari, februari, december	46	41
mars, oktober, november	51	46
april—september	56	54

Beträffande högst tolv veckor under tiden april—september får veckoarbetstiden enligt lagen dock utsträckas till 58 timmar.

Enligt 2 mom. i 4 § får arbetsgivare icke använda arbetare till arbete, som avses i 1 § under 2) [trädgårdsskötsel, bedriven såsom självständigt företag] under längre tid, raster oräknade, än för dygn 10 timmar samt för två veckor i följd 106 timmar eller ock vad angår veckor, vilkas första söckendag infaller under tiden april—september, 112 timmar, därest arbetstiden under året i övrigt begränsas till högst 100 timmar för två veckor i följd.

De sakkunnigas majoritet (herrar Jeppsson, Löfvander och Carell) föreslog en arbetstidsreglering, enligt vilken den ordinarie arbetstiden, raster ej inräknade, för olika tidsperioder begränsades till visst antal timmar, nämligen för en vecka 46—59 timmar för olika arbetsområden och årstider samt för ett dygn 10 timmar. Därjämte föreslogs ett årsmaximum av 2,600 timmar. Veckoarbetstidens anknytning till årstider föreslogs så anordnad, att arbetstiden beträffande jordbruk med binäringar och byggnadsarbete skulle utgöra för vecka, vars första söckendag infölle i december—februari 46 timmar, i mars, oktober eller november 51 timmar samt i april—september 56 timmar eller under högst tolv veckor, då så erfordrades för sådd med tillhörande för- och efterbrukning eller för bärgning av hö eller mogen spannmålsgröda, 59 timmar. Veckoarbetstiden för trädgårdsskötseln föreslogs alternativt till antingen 53 timmar under hela året eller 50 timmar för oktober—mars och 56 timmar för april—september.

Vid utformningen av reglerna om veckoarbetstidens längd hade de sakkunnigas majoritet haft såsom särskilt ögonmärke, att förutsättningar borde skapas för förkortad arbetstid på lördagar. Då lagförslaget överhuvud taget icke innehölle bestämmelser om arbetstidens förläggning under dygnet, hade de sakkunniga icke ansett sig böra lösa frågan om arbetstidens förkortning genom föreskrift om att arbetstiden på lördagar skulle vara avslutad ett visst klockslag. I stället hade veckoarbetstiderna avvägs så, att en i praktiken lämplig uppdelning av veckoarbetstiden borde leda till en lördagsarbetstid ej överstigande 6 timmar. Majoritetsförslagets veckoarbetstider inom jordbruk och byggnadsarbete å 46, 51 och 56 timmar vore avsedda att uttagas med respektive 8, 9 och 10 timmar å en var av veckans fem första söckendagar samt 6 timmar på lördagen. Under veckor med 59 timmar måste dock med hänsyn till bestämmelsen om dygnsmaximum 9 timmar uttagas på lördagen.

Vad angår veckoarbetstiderna för den självständigt bedrivna trädgårdsskötseln framhöll de sakkunniga, att dessa i det närmaste motsvarade medeltalet av de olika veckoarbetstiderna för jordbruk och byggnadsarbete. Skillnaden mellan arbetstidsregleringen för nämnda olika arbetsområden inskränkte sig sålunda till en längre gående differentiering inom jordbruk och byggnadsarbete med hänsyn till jordbrukets större beroende av årstid och väderlek. Enär beroendet av dessa faktorer även inom trädgårdsskötseln kunde vara stort, hade för denna näring föreslagits en alternativ regel med längre arbetstid under sommarhalvåret och kortare under vinterhalvåret.

I *reservation* (av herrar Andersson och Johansson) föreslogs, att arbetstiden för vecka enligt samma uppdelning på årstider som i majoritetsförslaget

skulle utgöra 41, 46 och 54 timmar inom jordbruk och byggnadsarbete samt inom trädgårdsskötsel alternativt 48 timmar hela året eller 43 à 53 timmar under respektive vinter- och sommarhalvåret. Särskild arbetstidsreglering föreslogs för arbetare, som vore anställda uteslutande som kreaturskötare, nämligen 56 timmar för vecka och 8 timmar för dygn (2,640 timmar för år).

Reservanterna förklarade, att med de av dem föreslagna veckoarbetstiderna för egentliga jordbruksarbetare å 41, 46 och 54 timmar dygnsarbetstiden icke i något fall borde behöva överstiga $9\frac{1}{2}$ timmar och på lördagar kunde utgöra 6 timmar under vinterhalvåret och $6\frac{1}{2}$ timmar under sommarhalvåret. Denna indelning komme dessutom att medföra, att arbetet varje dag, även under sommarhalvåret, kunde avslutas senast kl. 18.

För *yttrandena* över de sakkunnigas förslag redogöres å sid. 46—48 i propositionen nr 94.

I *propositionen nr 230/1936* anförde föredragande departementschefen om arbetstiden för *det egentliga jordbruksarbetet*, bland annat (sid. 89):

Vad angår arbetstidsminskningens omfattning har — — — för mig en huvudsynpunkt på det föreliggande förslaget varit önskemålet att så långt möjligt ernå likställighet i arbetstidshänseende mellan jordbrukets och industriens arbetare. Ur denna synpunkt har jag ansett mig böra i princip tillstyrka reservanternas förslag vad angår maximitidernas utmätande. Då vad reservanterna föreslagit beträffande fastställandet av veckoarbetstider genomsnittligt i stort sett motsvarar regleringen enligt allmänna arbetstidslagen och då samma veckoarbetstiders inbördes avvägning i huvudsak synes vara lämplig, hava reservationens veckoarbetstider för jordbruk, dess binärningar och byggnadsarbete upptagits i departementsförslaget. I den mån en sådan med årstiderna växlande arbetstid i särskilda fall icke erfordras inom vissa binärningar till jordbruk eller för byggnadsarbete, som faller under denna lag, torde härav påkallade avvikelser böra medgivas genom dispens av arbetsrådet.

Beträffande arbetstidsregleringen för *trädgårdsskötsel* biträdde departementschefen anordningen med tvåveckorsperioder. Med utgångspunkt från reservanternas veckoarbetstider upptogs i departementsförslaget en begränsning av arbetstiden för tvåveckorsperioder till 96 timmar, alternativt 86 timmar under vinterhalvåret och 106 timmar under sommarhalvåret.

I fråga om arbetstidsreglering för *djurskötsel* framhöll departementschefen bland annat (sid. 90):

Vid överbägande av å ena sidan behovet av en längre genomsnittsarbetstid för djurskötseln än för annat jordbruksarbete och å andra sidan betydelsen av en utjämning av skillnaden i arbetsförhållanden mellan nu ifrågakvarande och övriga arbetargrupper inom jordbruket har jag ansett mig kunna förorda en arbetstid för djurskötare å 108 timmar för en tid av två veckor, vilken arbetstid — — — för övrigt överensstämmer med den av mig för övriga jordbruksarbetare föreslagna arbetstiden under sommarhalvåret. Vad angår djurskötares arbetstid för dygn, torde med hänsyn till under utredningen yppade svårigheter att nedbringa densamma begränsningen därvidlag icke sättas lägre än till 9 timmar.

Departementschefen uttalade vid remissen till lagrådet om 4 § bl. a.:

Om en arbetare tillfälligtvis användes uteslutande till djurskötsel, skulle uppenbarligen svårigheter uppkomma, om hans arbetstid för vecka respektive tidrymd av två veckor därvid icke finge utsträckas så att den motsvarade den för kreaturskötare fastställda. Användes en kreatursskötare tillfälligtvis till annat arbete, bör av samma skäl hans dygnsarbetstid kunna utsträckas till den för egentliga jordbruksarbetare medgivna, 10 timmar, medan å andra sidan, om det tillfälliga arbetet varar en vecka eller därutöver den under vissa årstider kortare veckoarbetstiden för denna grupp bör komma honom till godo.

4 § i det till lagrådet remitterade förslaget hade följande lydelse:

1 mom. I arbete varå denna lag äger tillämpning må arbetsgivare icke av arbetare uttaga längre ordinarie arbetstid, raster oräknade, än nedan i 2 och 3 mom. stadgas, där ej annat medgives enligt 5 §.

2 mom. I arbete som avses i 1 § under 1) vare för arbetare, som icke i regel användes uteslutande till djurskötsel, den ordinarie arbetstiden för dygn 10 timmar samt för vecka, om första söckendagen i veckan infaller i januari, februari eller december, 41 timmar, om första söckendagen i veckan infaller i mars, oktober eller november, 46 timmar och om första söckendagen i veckan infaller under tiden april—september, 54 timmar.

Användes arbetare tillfälligtvis uteslutande till djurskötsel, må därvid arbetstiden utsträckas till 54 timmar för vecka och 108 timmar för två veckor i följd.

För arbetare som i regel användes uteslutande till djurskötsel vare den ordinarie arbetstiden för dygn 9 timmar samt för två veckor i följd 108 timmar. Användes sådan arbetare tillfälligtvis till annat arbete, gälle därvid den arbetstid som i första stycket sägs.

3 mom. I arbete som avses i 1 § under 2) vare den ordinarie arbetstiden för dygn 10 timmar samt för två veckor i följd 96 timmar eller ock vad avser veckor, vilkas första söckendag infaller under tiden april—september, 106 timmar, därest ordinarie arbetstiden under året i övrigt begränsas till högst 86 timmar för två veckor i följd.

Lagrådet anförde, att 1 mom. i 4 §, vilket moment närmast hade karaktär av ett inledande stadgande till de båda följande momenten, kunde uteslutas och dessa senare med fördel avfattas i närmare överensstämmelse med motsvarande regler i den allmänna arbetstidslagen. I anslutning därtill syntes böra övervägas, huruvida icke bestämmelserna om särskild reglering av arbetstiden för djurskötare skulle kunna omarbetas till vinnande av större lättfattlighet och klarhet.

Vid anmälan av lagrådets utlåtande i statsrådet framhöll *departementschefen*, bland annat:

Med anledning av vad lagrådet anført har 1 mom. i 4 § uteslutits samt paragrafen jämväl i övrigt undergått omredigering, därvid regeln om djurskötare givits sådant innehåll att densamma omfattar samtliga de fall när en arbetare användes uteslutande till djurskötsel som regleras i lagen. Arbetstiden har härvid angivits icke få överstiga för dygn 9 timmar samt för två veckor i följd 108 timmar. Skulle t. ex. en vanlig lantarbetare tillfälligtvis användas uteslutande till djurskötsel kortare tid än två veckor, torde det utan att särskilda bestämmelser härom meddelas framgå att veckoarbetstiden i sådant fall icke må överstiga hälften av den för två veckor föreskrivna, d. v. s. 54 timmar. Även i ett dylikt fall får enligt förslaget dygnsarbetstiden icke överstiga 9 timmar.

I *motionerna* I: 418 och II: 797 yrkades, bland annat, ändring i propositionens lagförslag i fråga om arbetstidssummorna per vecka till överensstäm-

melse med sakkunnigmajoritetens förslag, d. v. s. respektive 46, 51 och 56 timmar. Med hänsyn till behovet av längre arbetstid särskilt under tiden för sådd och skörd föreslogs rätt för arbetsgivaren att under tolv veckor under tiden april—september förlänga den ordinarie veckoarbetstiden med högst 2 timmar eller således till 58 timmar. Det förslag till 4 §, som framlades i motionerna, upptog — med hänsyn till att djurskötsel enligt motionärernas mening icke borde underkastas lagens tillämpning — icke bestämmelser om arbetstid för djurskötare.

Vidkommande trädgårdsskötsel förordades sakkunnigmajoritetens förslag, anpassat efter tvåveckorsperioder, d. v. s. 106 timmar för två veckor i följd eller ock vad anginge veckor, vilkas första söckendag infölle under tiden april—september, 112 timmar, därest arbetstiden under året i övrigt begränsades till högst 100 timmar för två veckor i följd.

Andra lagutskottet yttrade (sid. 32):

I fråga om principerna för den tekniska anordningen av en arbetstidsreglering för jordbruk och trädgårdsskötsel tillstyrker utskottet det förslag, som framlagts i propositionen. Beträffande arbetstidens längd har utskottet, på sätt ovan anförts, givit sin anslutning till de förslag, som föreligga i motionerna I: 418 och II: 797. Veckoarbetstiden föreslås sålunda beträffande jordbruk, dess binäringar och byggnadsarbete till respektive 46, 51 och 56 timmar under de olika tidsperioderna samt i fråga om trädgårdsskötsel till 106 timmar för två veckor i följd eller ock vad angår veckor, vilkas första söckendag infaller under tiden april—september, 112 timmar, därest arbetstiden under året i övrigt begränsas till högst 100 timmar för två veckor i följd. Dygnsarbetstiden föreslås liksom i propositionens förslag till högst 10 timmar.

Med hänsyn till det obestriddliga behovet av längre arbetstid särskilt under tiden för sådd och skörd föreslår utskottet, i enlighet med yrkanden i motionerna I: 418 och II: 797, rätt för arbetsgivaren att under högst tolv veckor under tiden april—september utsträcka den ordinarie veckoarbetstiden med 2 timmar eller således till 58 timmar.

Då utskottet avstyrkt, att djurskötsel inbegripes under lagen, följer härav, att de bestämmelser om arbetstid beträffande djurskötsel, som intagits i propositionen, böra utgå ur lagen.

I *reservation* av sju ledamöter yrkades bifall till Kungl. Maj:ts förslag.
Riksdagen biföll utskottets hemställan.

I *förevarande proposition* anför föredragande departementschefen:

Vid bestämmandet av arbetstidens längd har jag, som förut nämnts, sökt uppnå likställighet mellan arbetarna inom industrien, å ena sidan, samt jordbruket och därmed jämställda arbetsområden, å andra sidan. Denna likställighet torde kunna åvägabringas på det sätt, att jordbruks- och trädgårdsarbetarna som regel erhålla en arbetstid av i genomsnitt 8 timmar. För djurskötare finner jag mig dock — med hänsyn till behovet av en längre genomsnittsarbetstid för djurskötseln än för annat jordbruksarbete — böra föreslå en längsta arbetstid om 108 timmar för en tid av två veckor. I fråga om detaljbestämmelserna kan jag inskränka mig till en hänvisning till vad jag därom anför i propositionen nr 230 till 1936 års riksdag. Viss formell jämkning har emellertid företagits beträffande 1 mom.

I propositionen har å sid. 6—8 lämnats en redogörelse för *gällande avtalsförhållanden för lantarbetare*, till vilken redogörelse utskottet får hänvisa.

I *motionerna* göras åtskilliga anmärkningar mot den föreslagna ändringen.

I motionerna I: 223 och II: 435, vari yrkas avslag å Kungl. Maj:ts förslag, anföres bl. a., att den i propositionen föreslagna ytterligare begränsningen av veckoarbetstiden förefaller vara motiverad mera som ett hävdande av principen om åtta timmars arbetsdag än av ett verkligt praktiskt behov. Så skiftande som arbetsförhållanden vore vid jordbruket, med nödtvungna avbrott för ogynnsam väderlek och dylikt, vore intensiteten och pressningen av arbetstakten en helt annan än vid industrien.

I motionerna I: 225 och II: 441, vari jämväl avslagsyrkande framställs, yttras bl. a.:

De av Kungl. Maj:t föreslagna veckoarbetstiderna synas för övrigt icke ha beräknats med hänsyn å ena sidan till att jämnt antal timmar eller ens jämnt antal halvtimmar skall kunna uttagas under måndag t. o. m. fredag samt å andra sidan till att lördagsarbetstiden enligt gällande kollektivavtal icke må överstiga 6 timmar. Om lördagsarbetstiden under sommarhalvårets veckor fastställs till nämnda antal 6 timmar, kommer nämligen dagsarbetstiden under veckans övriga söckendagar att utgöra 9 timmar och 36 minuter. Detta förhållande visar i huru ringa mån Kungl. Maj:t synes ha genomtänkt förslagets praktiska konsekvenser. Naturligtvis kan arbetstiden förlängas med 9 timmar till en var av veckans söckendagar, alltså tillhoppa 54 timmar, men detta innebär att lördagsarbetstiden icke förkortas. Vi vilja dock betona betydelsen av en kortare arbetstid på lördagen. Önskligt är därför att arbetstiden ordnas så att sommartid 10 timmar per dag kan uttagas under måndag—fredag och 6 timmar på lördag, därest icke särskilda förhållanden annat påkalla.

Svårigheterna att genomföra den föreslagna minskningen av arbetstiden för egentligt jordbruksarbete äro sålunda stora. Ännu allvarligare äro dock de svårigheter som komma att möta vid ett försök att genomföra Kungl. Maj:ts förslag om laglig begränsning även av kreatursskötarnas arbetstid. Det torde kunna ifrågasättas om det med hänsyn till de tekniska möjligheterna alls är genomförbart, när det gäller de mindre jordbruket.

I motionen II: 438, vari i första hand yrkas avslag å Kungl. Maj:ts förslag, hemställs i andra hand, att 1 mom. i ifrågavarande paragraf måtte erhålla den lydelse, som återgivits ovan å sid. 2. Det av motionären föreslagna momentet överensstämmer helt med gällande lag med tillägg av två bestämmelser. Enligt den ena skall arbetstiden påbörjas och avslutas på den arbetsplats, som arbetsgivaren generellt eller för varje särskilt fall anvisat arbetaren. Enligt den andra bestämmelsen, som motsvarar sista stycket i 4 § 1 mom. i Kungl. Maj:ts förslag, skall beträffande arbetare, som användes utslutande till djurskötsel, i stället för vad i momentet förut sagts gälla, att arbetstiden icke må överstiga för dygn 10 timmar samt för 13 dygn i följd 108 timmar.

I motionen har till stöd för dessa ändringsförslag andragits bl. a.:

Medan man vid fabriksdriften kan tillgodogöra sig så gott som 100 % effektiv arbetstid av nettoarbetstiden, uppgår, enligt utförda undersökningar, jordbrukets motsvarande siffra ej ens till 70 %.

Jordbruket kommer alltså vid en genomsnittlig arbetstid av 8 timmar per dag att med hänsyn till arbetstiden belastas med inemot 30 % hårdare än industrien. Det synes därför böra vara ur rättvis- och skälighetssynpunkt högst angeläget för envar av riksdagens ledamöter att, oavsett politisk uppfattning och just med hänsyn till kravet på jämställdhet de olika näringarna och deras arbetare emellan, medverka till att den likställighet, som man avser att åvägbringa, ej blott blir formell utan framför allt reell.

Jag syftar närmast på det förhållandet, att industriarbetarna få på sin egen tid begiva sig till arbetsplatsen, medan gällande lantarbetstidslag ej utsäger, om jordbruksarbetarna, vilka vanligen bo på den egendom, där de arbeta, skola börja sin lagligen reglerade arbetstid på arbetsplatsen, eller om de skola vara berättigade att använda en ej obetydlig del av den knappt tillmätta lagstadgade arbetstiden för att förflytta sig ut till arbetsplatsen.

En komplettering av lagen med en bestämmelse därom, att *arbetet i vissa fall skall börja på arbetsplatsen* är därför befogad och skälig.

Jag är — — — av den bestämda uppfattningen att *rättigheten att utöka arbetstiden med 2 timmar per vecka under visst antal veckor under sommarhalvåret*, såsom grundad på ett faktiskt behov, bör bibehållas.

Vad härefter beträffar *kreatursskötselns inordnande* under lagen, innebär Kungl. Maj:ts förslag att kreatursskötarens arbetstid skall utgöra högst 108 timmar per 14-dagars period. Detta betyder att kreatursskötarena i ladugårdar, där arbetet icke kan nedpressas under 9 timmar per dag, vilket i allmänhet torde bli fallet, komma att erhålla ledigt två dagar per 14-dagarsperiod eller med andra ord var sjunde dag.

Ur alla synpunkter bäst synes dock vara att arbetstidsperioden för kreatursskötare sättas till 13 dagar i stället för föreslagna 14 dagar. Kreatursskötarena kunna därvid beredas ledighet var 13:e dag, vilket i och för sig innebär en förbättring mot nuvarande förhållanden på fria arbetsmarknaden.

I motionen II: 439 framhålles bl. a.:

— — — Enbart ut- och inryckningarna från utställningsplatsen till den egentliga arbetsplatsen för dagen taga från $\frac{1}{4}$ till $\frac{1}{2}$ timme per gång, vilket vid 22 förflyttningar per vecka betyder en minskning av den effektiva arbetstiden med $5\frac{1}{2}$ à 11 timmar per vecka. Dessutom förekomma vid arbete inom lantbruket så många störningar, avbrott och vilopausar av olika anledningar, att gjorda observationer (se Lantarbetstidsutredningen sid. 54—56) visa att den effektiva arbetstiden, d. v. s. den tid under vilken ett för arbetsgivaren nyttigt arbete utföres, knappast uppgår till ens 70 % av den tid för vilken arbetaren erhåller betalning. Detta betyder att lantarbetsgivaren efter de nya bestämmelserna i medeltal vad angår effektiv arbetstid endast skulle ha till förfogande en 34 timmars vecka.

För att något förbättra denna mycket låga siffra, måste det, i händelse Kungl. Maj:ts proposition skulle i avseende på veckoarbetstiderna bli genomförd, vara en oeftergivlig fordran att arbetare som ej köra hästar och ej äro beroende av dem finnas å anvisade egentliga arbetsplatser ute å fälten eller annorstädes och arbeta där från arbetstidens början till dess slut.

I motionen II: 440, vari yrkats avslag å Kungl. Maj:ts förslag, har i andra hand hemställts, att 4 § 2 mom. måtte erhålla den lydelse, som återgivits å sid. 3 i detta utlåtande. Denna lydelse skiljer sig från det i propositionen

nr 94 framlagda förslaget allenast därigenom, att timantalet »106» och »86» i sistnämnda förslag i motionen utbyts mot »112» resp. »80».

I motionen anföres bl. a.:

Är det nödvändigt att ytterligare minska den sammanlagda arbetstiden under året, måste enligt vår bestämda uppfattning under alla förhållanden de nuvarande 112 timmarna bibehållas för månaderna april—september. Härav föranledd ytterligare minskning av arbetstiden under vinterhalvåret må då i stället vidtagas. Denna uppfattning delas helt av trädgårdsodlingens olika organisationer.

Angående innebörden av *begreppet arbetstid* får utskottet lämna följande uppgifter.

Sålunda anförde *lantarbetstidsutredningen* i detta ämne:

Med arbetstid i förslagets mening avses den tid, då arbetaren står till arbetsgivarens förfogande. — — — Tid, som åtgår för förflyttning från arbetarens bostad och till arbets- eller utryckningsplatsen och omvänt, ingår icke i arbetstiden, men väl tid, som åtgår för ut- och inryckning.

Gällande *riksavtal vid jordbruket* innehåller i § 5 p. 12 följande bestämmelse om arbetstid:

Beträffande egentliga jordbruksarbetare gäller, att de ha att inställa sig till arbete å för arbetets början bestämda tidpunkter, efter arbetsgivarens val antingen å utställningsplatsen eller å den arbetsplats, som generellt eller för varje särskilt fall blivit arbetaren av arbetsgivaren eller dennes ställföreträdare anvisad; den senare dock endast i vad angår arbetare, som vid arbetet i fråga ej kör hästar, samt med iakttagande därav att arbetaren icke skall behöva lämna sin bostad tidigare än som är fallet, om han har att inställa sig på utställningsplatsen.

Arbetet å fälten avslutas ej tidigare än som kräves för att arbetaren skall hinna återvända till utställningsplatsen vid den för arbetets avslutande bestämda tidpunkten.

I fråga om ersättningsarbete innehåller riksavtalet följande bestämmelse:

Samtliga vid samma arbetsplats anställda fullgoda arbetare utom chaufförer, snickare, smeder och andra arbetare, vilka ej deltaga i egentligt jordbruksarbete eller vilka anställas för tillfälligt behov (i regel kortare tid än två månader i följd), äro skyldiga att, då arbetsgivaren så påfordrar, vid behov, såsom vid sjukdom, å fridagar, vakans m. m. dylikt, i tur och ordning utföra annan arbetares åligganden, ävensom att eljest, då enahanda omständigheter eller trängande fall därtill föranleda, verkställa anvisat arbete, även om detta icke skulle ligga inom ramen av hans ordinarie arbete.

Utskottet anser starka skäl tala för den av Kungl. Maj:t föreslagna begränsningen i arbetstiden och vill därför tillstyrka ifrågavarande stadgande. Tillämpningen av de föreslagna bestämmelserna torde emellertid kunna föranleda vissa svårigheter, särskilt vad angår kreatursskötseln vid mindre och medelstora gårdar. I syfte att mildra de befarade olägenheterna föreslår utskottet, att möjlighet beredes arbetsgivare att taga i anspråk ett större antal övertidstimmar än som för närvarande enligt 7 § 2 mom. i lagen är medgivet. Maximiantalet tillåtna övertidstimmar under den i momentet angivna tidrymden av tolv månader i följd bör enligt utskottets mening höjas från 200 till 260.

Utskottet.

Utskottet vill framhålla, att den särskilda bestämmelsen i förevarande stadgande beträffande djurskötsel avser allenast det fall, att en arbetare användes uteslutande till dylikt arbete. Om alltså en arbetare under en dag användes dels till vanligt jordbruksarbete och dels till kreatursskötsel, skall den allmänna regeln gälla. Därest en lantarbetare tillfälligtvis användes uteslutande för djurskötsel, torde, såsom föredragande departementschefen uttalat vid sin anmälan av lagrådets utlåtande i statsrådet, av förevarande paragraf framgå, att veckoarbetstiden i sådant fall icke må överstiga hälften av den för två veckor föreskrivna, d. v. s. 54 timmar, samt att jämväl i ett dylikt fall dygnsarbetstiden icke får överstiga 9 timmar.

Vid de smärre gårdarna torde det bliva nödvändigt, att arbetare, som äro anställda för att utföra vanligt jordbruksarbete, i större utsträckning än hittills varit fallet beordras att tjänstgöra i stället för kreatursskötare under dennes ledighetsdagar. Utskottet utgår ifrån att sådana arbetare beredvilligt skola bidra till att även i detta hänseende underlätta arbetsidsregleringen. I detta sammanhang vill utskottet erinra om den ovan återgivna bestämmelsen i riksavtalet om ersättningsarbete, vilken torde kunna tjäna till vägledning.

I vissa av de i anledning av propositionen väckta motionerna har uppmärksamhet ägnats frågan om innebörden av begreppet arbetstid. Sålunda har i motionen II: 438 föreslagits ett tillägg till förevarande stadgande av innehåll, att arbetstiden skall påbörjas och avslutas på den arbetsplats, som arbetsgivaren generellt eller för varje särskilt fall anvisat arbetaren. Utskottet vill i anledning härav erinra om lantarbetstidsutredningens ovan återgivna uttalande, att tid, som åtgår för förflyttning från arbetarens bostad till arbets- eller utryckningsplatsen och omvänt, icke inräknas i arbetstiden, men väl tid, som åtgår för ut- och inryckning. Enligt gällande riksavtal för jordbruket hava egentliga jordbruksarbetare att inställa sig till arbete å för arbetets början bestämda tidpunkter, efter arbetsgivarens val antingen å utställningsplatsen eller å den arbetsplats, som generellt eller för varje särskilt fall blivit arbetaren av arbetsgivaren eller dennes ställföreträdare anvisad, den senare dock endast i vad angår arbetare, som vid arbetet ifråga ej kör hästar. Dock skall enligt avtalet iakttagas, att arbetaren icke skall behöva lämna sin bostad tidigare än som är fallet, om han har att inställa sig på utställningsplatsen. Arbetet å fälten skall enligt samma avtal ej avslutas tidigare än som kräves för att arbetaren skall hinna återvända till utställningsplatsen vid den för arbetets avslutande bestämda tidpunkten.

Utskottet vill rörande detta spörsmål framhålla, att det med hänsyn till de skiftande förhållandena inom jordbruket givetvis stöter på svårigheter att i lag närmare angiva vad som skall anses vara arbetstidens början och slut. Det torde såsom hittills vara lämpligt att överlämna åt de avtalslutande parterna att träffa överenskommelse i sådant hänseende.

5 §.

Denna paragraf innehåller i 1 mom. bestämmelser om viss överflyttning av arbetstid. Därest den längsta arbetstid, som jämlikt 4 § 1 mom. eller

endera bestämmelsen i 2 mom. av samma paragraf får uttagas under veckor, vilkas första söckendag infaller i februari eller mars, å någon ort eller i något företag skulle finnas icke vara tillfyllest, må arbetsgivare under högst tre perioder, varje period omfattande två veckor, förlänga denna arbetstid med $2\frac{1}{2}$ eller 5 timmar i veckan. Sådan åtgärd får emellertid vidtagas allenast under den förutsättningen, att motsvarande förkortning av arbetstiden ägt rum under de veckor, vilkas första söckendag infallit i november eller december året förut. — Om det i annat fall, än i 1 mom. sägs, finnes av synnerliga skäl påkallat, att arbetstiden anordnas på annat sätt eller utsträcker längre, för år räknat, än i 4 § stadgas, äger arbetsrådet jämlikt 5 § 2 mom. lämna medgivande därtill. — Enligt 5 § 3 mom. får undantag från de i 4 § angivna begränsningarna medgivas av arbetsrådet, då det av uttalande av arbetarnas sammanslutning eller sammanslutningar eller annorledes framgår, att det stora flertalet av de arbetare, som skulle beröras av undantaget, finner detsamma önskvärt och arbetstiden ej därigenom kommer att oskäligt utsträckas.

De sakkunnigas majoritet (herrar Jeppson, Löfvander och Carell) föreslogo den rätt till *överflyttning av arbetstid* från november—december till februari—mars, som sedermera infördes i 1 mom. av lagens 5 §.

I *reservation* (av herrar Andersson och Johansson) anfördes, att rätt till överflyttning av arbetstid på sätt de sakkunniga föreslagit icke vore av behovet påkallad.

Vad angår *dispensregler* föreslogo de sakkunniga (6 § 2 mom. i majoritetens, 9 § i reservanternas förslag) befogenhet i två fall för arbetsrådet att meddela dispens från huvudreglernas tillämpning; så skulle kunna ske i allmänhet, när det funnes av synnerliga skäl påkallat, och eljest om det av uttalanden från arbetarorganisationer eller annorledes framginge, att det stora flertalet arbetare, som skulle beröras av undantaget, funne detsamma önskvärt och arbetstiden ej därigenom komme att oskäligt utsträckas.

Förslaget motsvarade två av de fem dispensreglerna i allmänna arbetstidslagen (5 §), beträffande det förstnämnda, allmänna fallet dock med den olikheten, att därför enligt nämnda lag erfordras, att eftergiften påkallas till undvikande av allvarligt missförhållande. Allmänna arbetstidslagens tre övriga dispensfall saknade direkta motsvarigheter i förslaget, nämligen eftergifterna för arbete, som är beroende av årstid eller väderlek eller eljest av växlande längd, för visst skiftarbete på söndagar samt för arbete, som fortgår under kortare tid eller medför ringa ansträngning eller tillgodoser ändamål av synnerligen stort allmänt intresse.

De sakkunniga framhöllo, att i förslaget den allmänna dispensregeln givits större räckvidd än i allmänna arbetstidslagen av det skälet, att förslaget icke upptog några direkta motsvarigheter till allmänna arbetstidslagens sistnämnda tre dispensfall. De sakkunniga hölle före, att det numera borde kunna överlämnas åt arbetsrådet att utan närmare anvisningar i lagtexten bedöma, när sådant fall kunde anses föreligga, att eftergifter från huvudreg-

lerna borde komma i fråga, ävensom på vad sätt eftergifterna borde gestaltas. Med den av de sakkunniga föreslagna formuleringen syntes det icke finnas anledning antaga annat, än att bestämmelsen skulle komma till varsam användning.

I några *yttranden* föreslogs *möjligheten till överflyttning* utvidgad, i andra yttranden åter kritiserades förslaget.

Bestämmelsen avstyrktes av *arbetsrådet*, som fann densamma alltför invecklad för att kunna, i varje fall inom det mindre jordbruket, tillämpas på rätt sätt och därjämte i hög grad ägnad att försvåra kontrollen över lagens efterlevnad. Ifrågavarande behov av ändring borde tillgodoses dispensvägen.

En *minoritet inom arbetsrådet*, ledamöterna Almström och Söderbäck, förordade bestämmelsen och framhöll, att dispensförfarandet så långt möjligt borde undvikas, därest lagen komme att omfatta även mindre företag i den utsträckning, sakkunnigmajoriteten föreslagit.

Beträffande *dispensreglerna* anmärkte arbetsrådet, att dess möjlighet att meddela eftergift alltför snävt begränsats genom föreskriften, att densamma skulle vara av synnerliga skäl påkallad. Rådets motsvarande befogenhet enligt allmänna arbetstidslagen vore betydligt mera vidsträckt. Eftergift borde kunna meddelas »av särskilda skäl» eller »med hänsyn till särskilt förhållande», möjligen därjämte, i likhet med vad i allmänna arbetstidslagen medgäves, i vissa särskilda, närmare angivna fall.

I *propositionen nr 230/1936* anförde departementschefen (sid. 91 och 93):

Bestämmelsen om *möjlighet att överflytta arbetstid* har i yttrandena föreslagits utvidgad att avse vissa andra årstider, inom vilka för olika trakter eller arbetsområden liknande förskjutningar vore önskvärda. Arbetsrådets majoritet avstyrker däremot bestämmelsen såsom alltför invecklad och svårtillämpad; det behov, som därmed avsåges, borde enligt arbetsrådets mening tillgodoses i form av dispens. — Till vad arbetsrådet sålunda anfört vill jag ansluta mig, så mycket hellre som dispensförfarandet i allt fall torde böra tillämpas för tillgodosende av andra önskemål om förskjutning av arbetstid.

I fråga om *dispens* torde böra särskiljas å ena sidan de fall, där den genomsnittliga arbetstiden enligt huvudregeln icke behöver överskridas utan endast fördelas på annat sätt mellan årstider, veckor, dygn eller andra perioder, och å andra sidan de fall, där ett överskridande av den genomsnittliga arbetstiden påkallas. Vad förstnämnda fall angår, torde en mycket vittgående regel kunna uppställas, varemot för sistnämnda fall sakkunnigförslagets strängare krav synas böra upprätthållas. Det lär nämligen stå i god överensstämmelse med departementsförslagets förutnämnda huvudsyfte om likställighet med industrien vad avser den genomsnittliga arbetstiden, att strängare villkor för dispens uppställas först då fråga är om överskridande av denna tid, medan en annan fördelning av arbetstiden mellan olika perioder må kunna tillåtas så snart skäl därtill förebringas. I enlighet härmed hava i 1 och 2 mom. av departementsförslagets 5 § införts särskilda regler för dessa fall. Då den fördelning av den ordinarie arbetstiden, som stadgas i 4 §:s huvudregel, sker inom ramen av kalenderåret, har det förstnämnda dispensfallet angivits så, att den ordinarie arbetstiden utan att förlängas, för år räknat, fördelas på annat sätt än enligt huvudregeln. Tyd-

ligen kan en sådan ändrad fördelning ske även inom en kortare tidrymd än ett år, exempelvis under en anställning endast för sommarmånaderna, därest nämligen de varandra kompensterande förändringarna alla infalla under den ifrågakvarande kortare tiden; genom en sådan åtgärd förlänges icke arbetstiden, för år räknat. Det senare dispensfallet har följaktligen angivits som det fall, då den ordinarie arbetstiden utsträcker längre, för år räknat, än enligt huvudregeln.

I 3 mom. har upptagits i huvudsak oförändrad regeln om *undantag jämlikt arbetarmajoritetens samtycke*, mot vilken bestämmelse ingen erinran framställts i yttrandena.

I *motionerna* I: 418 och II: 797 föreslogs, dels att de av sakkunnigmajoriteten föreslagna bestämmelserna om rätt att överflytta arbetstid måtte införas som mom. 1 i 5 §, dels ock att i samma paragraf måtte upptagas de bestämmelser, som framlagts i 6 § 2 mom. av sakkunnigmajoritetens förslag.

Andra lagutskottet yttrade (sid. 35):

Den av de sakkunnigas majoritet föreslagna *rätten att överflytta arbetstid* från november—december till februari—mars har icke upptagits i propositionen. Enligt utskottets mening föreligger emellertid med hänsyn till de olikheter beträffande dagsljusets längd och arbetsuppgifternas art, som förekomma mellan olika delar av landet, på flera håll ett särskilt behov att vid vissa tider på året tillämpa en längre arbetstid än den, som med fördel kan praktiseras på andra orter. Utskottet tillstyrker därför, att i lagen införas bestämmelser om rätt till sådan arbetstidsöverflyttning.

Beträffande möjligheterna till *dispens* i fråga om ordinarie arbetstid har, såsom framgår av departementschefens anförande, i propositionen framlagts förslag till en reglering, som skiljer sig från den av de sakkunniga föreslagna. Enligt propositionens lagförslag äger arbetsrådet medgiva, att arbetstiden utan att förlängas, för år räknat, må fördelas på annat sätt än i 4 § angives »när skäl därtill äro», under det att medgivande till utsträckning av den ordinarie arbetstiden längre, för år räknat, än i 4 § sägs, får medgivas av arbetsrådet endast då sådant finnes vara »av synnerliga skäl påkallat».

De sakkunnigas förslag samt *motionerna* I: 418 och II: 797 innehålla den allmänna dispensregeln, att arbetstiden får anordnas på annat sätt eller utsträckas längre, för år räknat, än i 4 § sägs, endast där det befinnes vara »av synnerliga skäl påkallat».

Utskottet finner ej skäl förebragta, som böra föranleda till ett frånträdande av de sakkunnigas förslag. Utskottet får därför tillstyrka, att den i *motionen* I: 418 och II: 797 föreslagna lagtexten måtte, dock med viss mindre formell jämkning, antagas av riksdagen.

Beträffande 3 mom. i propositionens lagförslag har utskottet intet att erinra.

I *reservation* av sju ledamöter yrkades bifall till propositionen.

Riksdagen biföll utskottets förslag.

I *förevarande proposition* anför föredragande departementschefen:

De olikheter beträffande dagsljusets längd och arbetsuppgifternas art, som förekomma mellan skilda landsdelar, hava föranlett en bestämmelse i 1 mom. av förevarande paragraf om rätt för arbetsgivaren att i viss ordning överflytta arbetstid från november—december till februari—mars. Jag anser däremot — i överensstämmelse med den åsikt härom, som uttalats av arbetsrådet — att det behov av sådan överflyttning, som kan förefinnas, bör tillgodoses i form av dispens.

Om arbetsgivare i annat fall än beträffande den i första momentet omnämnda överflyttningen av arbetstid från höst till vår vill fördela arbetstiden — utan att fastställd tid för år räknat överskrides — på annat sätt än i lag föreskrives, äger arbetsrådet lämna medgivande därtill, om det »finnes av synnerliga skäl påkallat». Samma bestämmelse gäller, om arbetsgivaren avser att utsträcka arbetstiden längre för år räknat än som föreskrives i 4 §. Enligt det i propositionen nr 230 till 1936 års riksdag framlagda förslaget ägde arbetsrådet medgiva, att arbetstiden utan att förlängas för år räknat finge fördelas på annat sätt än i 4 § angäves »när skäl därtill äro». Den strängare bestämmelsen, att synnerliga skäl skulle påkalla ändring, gällde enligt samma förslag endast för det fall, att arbetstiden avsåges att utsträckas längre för år räknat än i 4 § sägs. Tillräckliga skäl synas mig icke hava blivit förebragta för den begränsning av arbetsrådets befogenhet att meddela dispens, som gällande lag föreskriver. Jag anser mig därför böra föreslå, att 5 § gives den avfattning, som föreslogs i 1936 års proposition.

I *motionerna* II: 438 och II: 439 framställas vissa erinringar mot ifrågavarande paragraf.

I motionen II: 438, vari yrkas avslag å Kungl. Maj:ts förslag, föreslås i andra hand den lydelse, som återgives å sid. 2 i detta utlåtande. 1 mom. i motionärens förslag överensstämmer med 1 mom. i gällande lag med den ändring, att texten »veckor, vilkas första söckendag infaller i februari eller mars» utbyts mot »februari eller mars», texten »2¹/₂ eller 5 timmar i veckan» mot »högst 10 timmar per tvåveckorsperiod» samt texten »de veckor, vilkas första söckendag infallit i november eller december» mot »november och december». 2—4 mom. i motionärens förslag äro likalydande med 1—3 mom. i Kungl. Maj:ts förslag.

I motionen anföres bl. a.:

En annan betydelsefull ändring i gällande lags bestämmelser innefattas i Kungl. Maj:ts förslag att rätten till överförande av viss arbetstid från november—december till februari—mars månader skall uteslutas ur lagen. Ifrågavarande rätt har under den korta tid, under vilken gällande lag varit verksam, visat sig ha stor betydelse särskilt i mellersta och norra Sverige, där ljusförhållandena och jordbruks- (och skogs-) driftens anordning kräver längre arbetstid i februari—mars månader.

Visserligen har Kungl. Maj:t i gengäld föreslagit en utökad befogenhet för arbetsrådet att medgiva dispens, men enligt min mening föreligger det ett betydligt större värde i att äga en lagligen tillerkänd rätt att överflytta vissa timmar än att blott äga befogenhet att hos en myndighet ansöka om sådan rätt. Det är därför angeläget att bibehålla den hittillsvarande bestämmelsen om rätt att överflytta viss arbetstid från höst till vår, vilken på intet sätt kränker arbetarnas rätt till ordnad ledighet utan tvärtom tjänar deras intresse av att ej behöva arbeta efter mörkrets inbrott.

I motionen II: 439 uttalas:

I fråga om 5 § finner man att Kungl. Maj:t föreslagit borttagande av nu där upptagna och i vinter inom lantbruket allmänt praktiserade stadgande om överflyttning av arbetstid. Här om må sägas att nyttan och behovet av sådan överflyttning väsentligt minskas om veckoarbetstiderna reduceras såsom i 4 § föreslagits. Dock torde arbetsrådet bli strängt belastat med skrivelser, om individuell tillåtelse skall sökas av var och en som önskar annan förläggning av arbetstiden.

De olikheter beträffande dagsljusets längd och arbetets art, som förekomma mellan olika delar av landet, hava föranlett en bestämmelse i 1 mom. av förevarande paragraf om rätt för arbetsgivaren att i viss ordning överflytta arbetstid mellan vissa årstider. Kungl. Maj:t har nu föreslagit, att detta stadgande om överflyttning av arbetstid skall utgå. Föredragande departementschefen har i anslutning härtill uttalat, att det behov av sådan överflyttning, som kunde förefinnas, borde tillgodoses genom dispens. Enligt utskottets mening föreligger i betydande utsträckning ett dylikt behov särskilt i norra och mellersta delarna av landet. Därest detta skulle tillgodoses dispensvägen, finnes det anledning befara, att arbetsrådet varje år komme att få mottaga ett avsevärt antal ansökningar med begäran om överflyttning av arbetstid, av vilka många icke torde komma att avse överflyttning i större omfattning än 5 § 1 mom. i gällande lag utan dispens medgiver. Då det torde kunna förväntas, att arbetsrådet i allmänhet bifölle dessa ansökningar, skulle resultatet av den nu ifrågasatta lagändringen i många fall bliva en onödig omgång för arbetsgivarna och en icke oväsentlig ökning av arbetsrådets arbetsbörda. Vid sådant förhållande har utskottet funnit övervägande skäl tala för att ifrågavarande paragraf lämnas oförändrad. Ej heller torde de i motionen II: 438 föreslagna jämkningarna böra föranleda någon omredigering av ifrågavarande stadgande. Utskottet tillstyrker därför, att 5 § bibehålles i sin gällande lydelse. Utskottet förutsätter därvid, att arbetsgivare och arbetstagare träffa överenskommelser om sådan förläggning av arbetstiden, att båda parternas intressen i görligaste mån tillgodoses.

Utskottet.

6 §.

6 § i lagen innehåller bestämmelser om s. k. nödfallsarbete, d. v. s. sådant arbete utöver den ordinarie, eventuellt genom dispens medgivna arbetstiden, som nödvändiggöres med hänsyn därtill, att natur- eller olyckshändelse eller annan omständighet, som ej kunnat förutses, vållat driftsavbrott eller medfört överhängande fara därför eller för skada å liv, hälsa eller egendom.

Föredragande departementschefen anför:

Enär bestämmelserna i det nu framlagda lagförslaget skola äga tillämpning i fråga om djurskötsel, erfordras ett stadgande rörande arbete, som utanför den ordinarie arbetstiden vållas av födelser, sjukdomsfall eller olycksfall bland djuren. Sådant arbete synes mig närmast vara att hänföra till nödfallsarbete. Bestämmelser därom torde fördenskull upptagas i 6 §, lämpligen som mom. 2, varvid det nuvarande innehållet i samma paragraf får bilda mom. 1.

Utskottet har intet att erinra mot det föreslagna stadgandet.

Utskottet.

7 §.

I fråga om denna paragraf har intet ändringsförslag framställts i propositionen.

Stadgandet är av följande lydelse.

1 mom. Erfordras för driftens obehindrade gång nödvändigtvis att förberedelse- eller avslutningsarbeten utföras före eller efter den allmänna arbetstiden eller såvitt angår trädgårdsskötsel att vakt-, vattnings- eller andra underhållsarbeten eljest utföras utom den allmänna arbetstiden, må nödigt antal arbetare därtill användas å övertid under högst 7 timmar i veckan.

2 mom. Finner arbetsgivare i annat fall än som avses i 6 § med hänsyn till särskilt förhållande påkallat att använda arbetare till arbete å övertid, vare därtill berättigad för högst 48 timmar under loppet av fyra veckor och 200 timmar under en tidrymd av tolv månader i följd.

3 mom. I fråga om arbetares skyldighet att utföra arbete som avses i denna paragraf gäller vad därom kan anses vara med arbetsgivaren överenskommet, men åligger det arbetsgivaren att tillse att icke arbetaren genom användande till dylikt arbete utsättes för överansträngning eller ohälsa.

De sakkunnigas majoritet anförde, att rykt av hästar och övriga därmed jämförliga arbeten enligt majoritetsförslaget fölle utom lagen, enär de vore hänförliga till djurskötsel. Under alla omständigheter syntes dylika sysslor icke vara av den karaktär, att de kunde betraktas såsom övertidsarbeten. De stode nämligen i så nära samband med det egentliga jordbruksarbetet, att de närmast utgjorde en naturlig del av detta, ehuru den tid, som åtginge för deras utförande, av praktiska skäl brukat förläggas utom den egentliga eller ordinarie arbetstiden.

Härtill anmärkte *arbetsrådet*, att därest lagen, såsom rådet föreslagit, gjordes tillämplig å djurskötsel, sådana till djurskötsel hörande arbeten som rykt av hästar och dylikt enligt rådets mening borde hänföras till förberedelse- eller avslutningsarbeten enligt 7 § 1 mom., i varje fall i den mån arbetena i fråga icke utfördes av särskilda djurskötare.

I 1936 års *proposition* anfördes, att frågan huruvida vissa till djurskötsel hörande arbeten borde hänföras till förberedelsearbeten i lagens mening syntes böra överlämnas till rättstillämpningen.

Riksdagen förklarade på förslag av andra lagutskottet, att ifrågavarande arbeten, i den mån de icke vore hänförliga till djurskötsel och till följd därav komme utanför lagens tillämpningsområde, skulle anses utgöra förberedelse- eller avslutningsarbeten, beträffande vilka 7 § 1 mom. skulle äga tillämpning.

I *förevarande proposition* yttrar föredragande departementschefen:

Med hänsyn till den tveksamhet, som enligt vad i det föregående anförts föreligger beträffande spörsmålet, huruvida rykt av hästar och därmed jämförliga sysslor skola anses såsom övertidsarbete eller icke, finner jag mig böra framhålla, att jag med anslutning till den av arbetsrådet uttalade uppfattningen anser nämnda arbeten, i den mån de utföras av arbetare, som köra dragare, böra hänföras till förberedelse- eller avslutningsarbeten enligt 7 § 1 mom. Utföres dylikt arbete av särskilda djurskötare, synes däremot nämnda lagrum icke böra bli tillämpligt.

Utskottet.

Utskottet har intet att erinra mot den av departementschefen förordade tolkningen av 1 mom. i förevarande paragraf.

Av skäl, som utskottet angivit vid behandlingen av 4 § i Kungl. Maj:ts för-

slag, tillåter sig utskottet tillstyrka sådan ändring i 2 mom., att antalet tillåtna övertidstimmar under den i stadgandet angivna tidrymden av tolv månader i följd höjes med 60 till 260.

8 §.

Denna paragraf har undergått en mindre formell jämkning, betingad av momentindelningen i 6 §.

11 §.

Enligt 11 § skall tillsyn å efterlevnaden av lagen utövas av yrkesinspektionens befattningshavare. Därvid skall i tillämpliga delar lända till efter rättelse vad som finnes stadgat rörande tillsyn å efterlevnaden av lagen den 29 juni 1912 om arbetarskydd.

Den föreslagna ändringen innebär, att texten »yrkesinspektionens befattningshavare» i gällande lydelse ersättes med »yrkesinspektionen».

Föredragande departementschefen anför:

Enligt det förslag till lantarbetstidslag, som förelades 1936 års riksdag, skulle för tillsynen över lagens efterlevnad anlitas såväl yrkesinspektionens befattningshavare som de i arbetarskyddslagen omförmälda kommunala tillsynsorganen, d. v. s. hälsovårdsnämnderna. Att jämväl sistnämnda organ skulle anlitas berodde bland annat på den omfattning, som i förslaget givits lagens tillämpningsområde. Andra lagutskottet anförde, att, då enligt dess förslag tillämpningsområdet komme att inskränkas till att omfatta endast de större företagen, det icke vore erforderligt att anlita även hälsovårdsnämnderna för tillsynen. Med hänsyn till den nu förordade utvidgningen av lagens tillämpningsområde, finner jag mig böra föreslå därav betingad ändring i förevarande paragraf.

Utskottet har intet att erinra mot den föreslagna ändringen.

Utskottet.

13 §.

Den föreslagna momentindelningen i 6 § föranleder en formell ändring i 13 §.

15 §.

Denna paragraf, vari ej föreslås ändring i propositionen, är av följande lydelse:

Beträffande verksamhet som bedrivs av kommun eller hushållningssällskap skall vad i denna lag är stadgat angående arbetsgivare gälla arbetsföreståndare.

Lag samma vare där arbetsrådet efter framställning av arbetsgivare godtagit viss person såsom arbetsföreståndare i arbetsgivarens ställe.

Erinran mot detta stadgande göres i motionen II: 438.

Vad beträffar kommun som arbetsgivare gäller motsvarande enligt allmänna arbetstidslagen (15 §).

I 14 § av *sakkunnigförslaget* föreskrevs, att vad i lagen vore stadgat om arbetsgivare skulle gälla arbetsföreståndare dels när kommun vore arbetsgivare och dels eljest, när arbetsrådet efter framställning av arbetsgivare godtagit någon som arbetsföreståndare i hans ställe.

Till motivering av förslaget i vad det saknar motsvarighet i allmänna arbetstidslagen anförde de sakkunniga:

Då det på jordbrukets område ofta förekommer, att dödsbon, bolag eller andra juridiska personer än stat och kommun äga företag, vilka de icke själva sköta, utan vilkas skötsel ombesörjes av förvaltare eller andra förtroendemän, under det att dödsbodelägarna, styrelsemedlemmarna o. s. v. äro bosatta å annan ort än den, där företaget är beläget, har det syntts önskvärt att i särskilda fall kunna avlyfta arbetsgivaransvaret från den frånvarande ägaren och i stället lägga det å den, som utövar den direkta ledningen av företaget.

Lantbruksstyrelsen ifrågasatte i sitt yttrande, om icke för underlättande av lagens tillämpning bestämmelsen angående arbetsföreståndare borde gälla även andra fall, exempelvis då jordbruk drives av hushållningssällskap eller annan dylik offentlig korporation. *Uppsala läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott* föreslog samma ordning jämväl beträffande bolag, vilket yttrande biträdades av *länsstyrelsen i Uppsala län*.

Förslaget, att arbetsrådet skulle äga godtaga arbetsföreståndare i arbetsgivarens ställe, tillstyrktes av *svenska lantarbetsgivarnas centralförening*.

I *propositionen* 230/1936 framhöll departementschefen under paragraferna om straffansvaret följande:

Att låta straffansvaret för arbetstidsreglernas iakttagande under alla förhållanden åvila arbetsledare i stället för arbetsgivaren lär icke vara möjligt. För de fall, i vilka en sådan överflyttning av det formella ansvaret otvivelaktigt motsvarar den faktiska fördelningen av ansvaret för arbetsledningen vid företaget, har såsom framgår av 15 § i departementsförslaget stadgats möjlighet för arbetsrådet att på ansökan godtaga arbetsföreståndare i arbetsgivarens ställe i här ifrågavarande avseende.

Beträffande överflyttande av ansvaret framhöll departementschefen bl. a. följande:

Såsom framhållits i samband med förslaget till straffbestämmelser kan i många fall arbetsledningen vid ett företag vara så anordnad, att straffansvar vid överträdande av arbetstidsregler bör åvila arbetsföreståndare i stället för arbetsgivaren. Detta bör, såsom gäller enligt allmänna arbetstidslagen och jämväl föreslagits av de sakkunniga, vara fallet när kommun är arbetsgivare. Med kommun synes, på sätt lantbruksstyrelsen föreslagit, böra jämsättas hushållningssällskap. Beträffande juridiska personer i allmänhet torde däremot en sådan generell överflyttning icke vara försvarlig utan i varje fall böra särskilt prövas. För detta ändamål ävensom för övriga fall, där en sådan överflyttning kan anses naturlig, upptager departementsförslaget jämväl den av de sakkunniga föreslagna rätten för arbetsrådet att efter särskild framställning godtaga arbetsföreståndare i arbetsgivarens ställe.

Lagrådet gjorde intet uttalande i anledning av ifrågavarande bestämmelse. Ej heller berördes i någon av de utav propositionen föranledda motionerna frågan om straffansvarets överflyttande.

Andra lagutskottet förklarade att utskottet icke funnit anledning till erinran mot de framlagda förslagen i här avhandlade delar.

Under riksdagsdebatten behandlades ej frågan om straffansvarets överflyttande från arbetsgivaren till arbetsföreståndare.

I *motionen II: 438* föreslås, att stadgandet skall erhålla följande lydelse:

Beträffande — — — arbetsföreståndare.

Lag samma vare beträffande dödsbo, bolag, förening eller annan sammanlutning samt i särskilda fall enskild person, för vilka fall dock fordras att arbetsföreståndaren svarar för arbetsledningen samt att arbetsrådet icke funnit skäl att vägra hans godtagande såsom arbetsföreståndare i arbetsgivarens ställe.

Till stöd för ändringsyrkandet andrages bland annat:

15 § andra stycket lantarbetstidslagen har — — — erhållit en formulering, som visat sig icke utesluta att stadgandet tolkas på annat sätt än som, att döma av förarbetena till lagen, varit avsett.

Arbetsrådet har nämligen avgjort ett fyrtiotal ansökningar om godtagande av arbetsföreståndare i arbetsgivarens ställe. Därvid ha avslagits såväl samtliga ansökningar av aktiebolag som ock ansökningar av enskilda personer, vilka av annan tjänst varit förhindrade att själva deltaga i ledningen av jordbruksarbetet. — — —

Jag hyser den uppfattningen att frågan om arbetsgivareansvarets överflyttande till arbetsföreståndare bör bedömas efter jordbrukets särskilda förhållanden och med hänsynstagande i vart särskilt fall till ansvarets faktiska fördelning i praktiken och naturligheten i en sådan fördelning.

Det är påtagligt att jordbrukets förhållanden i detta hänseende skilja sig från industriens. De industriella förhållandena, särskilt fabriksdriften, äro nämligen reglerade på sådant sätt att faran för kränkning av arbetstidslagens bestämmelser i fråga om arbetstiden ej i särskilt hög grad är aktuell. Inom jordbruket äro arbetsförhållandena däremot i så hög grad beroende av åtskilliga olikartade omständigheter, vilka försvåra lagens efterlevnad och öka kravet på den direkta arbetsledarens vaksamhet och omtanke i här förevarande hänseende, att det skulle vara i högsta grad obilligt om en arbetsgivare, som själv ej deltagit i arbetets planläggning och ledning, skulle få ansvara för den verkliga arbetsledarens försumlighet eller oförmåga att övervaka lagens efterlevnad.

Därtill kommer att straffbestämmelserna, vilkas enda uppgift är att garantera lagens efterlevnad, bättre skulle tjäna sitt syfte om självständigt verkande arbetsledare personligen finge bära ansvaret för sina försummelser i fråga om arbetstidens anordning, än om detta ansvar åvilar exempelvis en på annan ort boende person, som icke har möjlighet att påverka arbetsfördelningen på annat sätt än att helt allmänt hänvisa den direkte arbetsledaren till att i varje uppkommande situation följa lagens regler. — — —

Strävan att i möjligaste mån skapa garantier för lagens efterlevnad synes mig därför böra föranleda att överflyttande av arbetsgivareansvaret från ägare, som är förhindrad att själv utöva löpande kontroll av arbetsfördelningen, till den verkliga arbetsledaren regelmässigt bör ske.

Då lagens formulering på denna punkt givit upphov till en rättstillämpning, som står i strid med här framförda synpunkter, anser jag det naturligt att 15 § erhåller en sådan formulering att hänsyn kan tagas till önskemålet att arbetsgivareansvaret må kunna överflyttas på den person, som faktiskt har att svara för lagens efterlevnad.

I en inom *arbetsrådet* upprättad promemoria, som varit för utskottet tillgänglig, angående hittills tillämpad praxis i fråga om godtagande av arbetsföreståndare enligt 15 § i lagen har framhållits, att med hänsyn till den relativt korta tid, som förflutit från lagens ikraftträdande den 1 november 1936, och med hänsyn till antalet avgjorda fall viss svårighet förelegat att komma fram till slutgiltiga riktlinjer vid avgörandet. Vid tillämpningen av lantarbetstidslagen hade arbetsrådet såvitt möjligt sökt följa de principer, som kommit till uttryck vid tolkningen av lagen den 16 maj 1930 om arbetstidens begränsning för att därigenom — i den mån icke speciella olikheter mellan de av lagarna berörda områdena förelåge — åstadkomma likformighet i tillämpningen av de båda lagarna. Enligt 1930 års lag ägde arbetsrådet icke medgiva ett överflyttande av arbetsgivaransvaret på sätt som vore möjligt enligt 15 § lantarbetstidslagen. Med hänsyn bland annat till att förhållandena inom jordbruk och industri i förevarande hänseende enligt den åsikt, som omfattats av arbetsrådets majoritet, allenast i vissa och relativt fåtaliga fall företedde väsentliga skiljaktigheter, hade majoriteten ansett sig böra framgå med en viss försiktighet vid tillämpningen av 15 § lantarbetstidslagen. Sålunda hade alla ansökningar från aktiebolag avslagits och framställningar från enskilda personer bifallits endast i sådana undantagsfall, då ett bibehållande av jordägarens personliga ansvarighet icke ansetts vara sig direkt eller indirekt vara av värde för lagens efterlevnad. Däremot hade ansökningar från dödsbon, enkla bolag och personer i liknande rättsliga förhållanden oftast bifallits. Före avgörandet hade arbetsrådet i regel från vederbörande länsstyrelse inhämtat yttrande dels huruvida ett överflyttande av ansvaret i det särskilda fallet kunde anses påkallat, dels ock huruvida den föreslagna personen kunde anses lämplig som arbetsföreståndare. Utredningen i ärendena hade givit vid handen, att till arbetsföreståndare föreslagits personer i ganska skiftande ställning. Sålunda hade föreslagits förvaltare med vidsträckt befogenhet att företräda jordägaren, inspektorer på de enskilda, i ett större komplex ingående gårdarna, rättare och underordnad person i liknande ställning m. fl. Arbetsrådet hade endast i de fall, då ansökan bifallits, haft anledning att ingå på den föreslagne personens kvalifikationer för uppdraget i fråga.

Av de uppgifter, som lämnats av arbetsrådet, framgår, att sammanlagda antalet ansökningar, som inkommit till rådet under tiden den 1 november 1936—den 26 april 1937, utgjorde 71. Av dessa hade arbetsrådet bifallit 6 ansökningar av enskilda personer, 2 ansökningar av dödsbon, 6 ansökningar av personer, som innehaft den fastighet, varom fråga varit, med samäganderätt eller som varit i enkelt bolag med varandra, och 2 ansökningar av juridiska personer, hänfödda till kategorien stiftelser, allmänna anstalter o. dyl., eller således tillhoppa 16 ansökningar. Rådet hade avslagit 29 ansökningar av enskilda personer, 1 ansökning av dödsbo, 1 ansökning av personer, som innehaft fastighet med samäganderätt, och 16 ansökningar av aktiebolag eller alltså sammanlagt 47 ansökningar. 8 framställningar voro vid sistnämnda tidpunkt ej avgjorda.

Såsom av den i det föregående lämnade redogörelsen framgår uttalade lantarbetstidsutredningen, att det på jordbrukets område ofta förekomme, att dödsbon, bolag eller andra juridiska personer ägde företag, vilka de icke själva skötte, varför det syntes utredningen önskvärt att i särskilda fall kunna avlyfta arbetsgivareansvaret från den frånvarande ägaren och i stället lägga det å den, som utövade den direkta ledningen av företaget.

I propositionen till 1936 års riksdag med förslag till lantarbetstidslag framhöll föredragande departementschefen att för de fall, i vilka en överflyttning av det formella ansvaret från arbetsgivaren till en arbetsledare otvivelaktigt motsvarade den faktiska fördelningen av ansvaret för arbetsledningen vid ett företag, möjlighet beretts arbetsrådet att på ansökan godtaga arbetsföreståndare i arbetsgivarens ställe i här ifrågavarande avseende. Beträffande juridiska personer i allmänhet vore enligt departementschefens uppfattning en generell överflyttning icke försvarlig utan borde i varje fall särskilt prövas.

Mot dessa uttalanden av de sakkunniga och departementschefen gjorde riksdagen icke någon erinran.

De uppgifter, som utskottet i det föregående lämnat rörande arbetsrådets praxis vid tillämpningen av ifrågavarande stadgande, giva vid handen, att arbetsrådet avslagit alla ansökningar från aktiebolag samt bifallit framställningar från enskilda personer endast i sådana undantagsfall, då ett bibehållande av jordägarens personliga ansvarighet icke ansetts vare sig direkt eller indirekt vara av värde för lagens efterlevnad.

Enligt arbetsrådets uppfattning ha vissa svårigheter förelegat att komma fram till slutgiltiga riktlinjer vid ifrågavarande avgöranden. Majoriteten inom arbetsrådet har ansett sig böra framgå med en viss försiktighet vid tillämpningen av 15 § lantarbetstidslagen, då enligt majoritetens åsikt förhållandena inom jordbruk och industri i förevarande hänseende allenast i vissa och relativt fåtaliga fall företedde väsentliga skiljaktigheter.

Såsom motionären framhållit torde arbetsförhållandena inom jordbruket vara i hög grad beroende av åtskilliga olikartade omständigheter, vilka öka kravet på arbetsledarens vaksamhet och omtanke. Enligt utskottets mening är det såväl i fråga om jordbruksföretag som beträffande industriell och liknande verksamhet i hög grad önskvärt, att arbetsgivaren om möjligt direkt ägnar intresse åt och övervakar arbetet och de förhållanden, varunder det utföres. Med en sådan direkt befattning med arbetet och dess övervakande är det naturligt, att arbetsgivaren också ansvarar för efterlevnaden av de lagar och förordningar, som avse att reglera förhållandena inom företaget. Det torde emellertid ej sällan vara obilligt att låta en arbetsgivare, som själv ej kan deltaga i arbetets planläggning och ledning, få ansvara för den verkliga arbetsledarens försumlighet vid övervakandet av lagstiftningens efterlevnad. Enligt utskottets mening synas skäl föreligga att i nu ifrågavarande hänseende medgiva arbetsgivareansvarets överflyttning till arbetsföreståndare i något större utsträckning än som hittills synes hava varit fallet. En sådan tillämpning av ifrågavarande stadgande

torde stå i god överensstämmelse med vad lantarbetstidsutredningen och departementschefen anfört rörande syftet med bestämmelsen.

Då avfattningen av 15 § ej lägger hinder i vägen för den av utskottet ifrågasatta lagtillämpningen samt då ytterligare erfarenheter av arbetsrådets verksamhet i förevarande hänseende synas böra avvaktas, har utskottet icke ansett sig böra tillstyrka ändring i förevarande paragraf. *

Lagens ikraftträdande och giltighetstid.

1936 års lantarbetstidslag trädde helt i kraft den 1 november 1936 och gäller till och med den 31 oktober 1939. Beträffande sådan under tiden för lagens giltighet begången förseelse, som avses i 12 eller 13 §, skall dock vad i lagen är stadgat fortfarande att gälla efter sistnämnda dag.

Att ikraftträdandet bestämdes till den 1 november sammanhängande därmed, att arbetsåret inom jordbruket vanligen räknades från denna dag.

Föredragande departementschefen uttalar, att han, med hänsyn till att arbetsåret inom jordbruket vanligen räknades från den 1 november, ansett lämpligt, att de förordade lagändringarna tillämpades från och med den 1 november 1937.

Utskottet.

Utskottet har ingen erinran emot vad sålunda föreslagits.

Utskottets hemställan.

Under åberopande av vad i det föregående anförts får utskottet hemställa,

A. att riksdagen, med förklarande att det i propositionen framlagda förslaget till lag angående ändring i vissa delar av lantarbetstidslagen den 26 juni 1936 (nr 333) icke kunnat i oförändrat skick antagas, måtte för sin del antaga följande

(Kungl. Maj:ts förslag.)

(Utskottets förslag.)

L a g

angående ändring i vissa delar av lantarbetstidslagen den 26 juni 1936 (nr 333).

Härigenom förordnas, att 1, 3—6, 8, 11 och 13 §§ lantarbetstidslagen den 26 juni 1936 skola, 1, 3, 5, 6, 8 och 13 §§ i nedan angivna delar, erhålla följande ändrade lydelse:	Härigenom förordnas, att 1, 3, 4, 6—8, 11 och 13 §§ lantarbetstidslagen den 26 juni 1936 skola, 1, 3, 6, 7, 8 och 13 §§ i nedan angivna delar, erhålla följande ändrade lydelse:
---	--

1 §.

Denna lag äger tillämpning:

1) å jordbruk jämte därtill hörande binärings, vilka icke bedrivs såsom självständiga företag, samt å byggnadsarbete för jordbruk eller sådan dess

(Kungl. Maj:ts förslag.)

(Utskottets förslag.)

binäring som nu nämnts, allt för såvitt i rörelsen till arbete för arbetsgivares räkning i regel användas minst tre arbetare, häri icke inräknad arbetare, som användes till arbete, vilket avses under a)—d) här nedan,

2) å trädgårdsskötsel, bedriven såsom självständigt företag, för såvitt i rörelsen till arbete för arbetsgivares räkning i regel användes minst en arbetare enligt samma beräkning.

Från lagens tillämpning undantagas:

- a) arbete som — — — dess anordnande;
- b) mjölkning samt skötsel och upptagning av rotfrukter, i den mån dessa arbeten utföras mot ackordsersättning, ävensom diknings- och skogsarbeten, i den mån de mot sådan ersättning utföras av arbetare, som icke är fast anställd i rörelsen;
- c) husligt arbete;
- d) arbete som — — — av staten.

3 §.

På begäran av domstol, allmän åklagare, yrkesinspektör eller den, vars rätt därav beröres, åligger det arbetsrådet att avgöra, huruvida visst arbete är att hänföra till sådant, varå denna lag äger tillämpning, eller huruvida viss arbetstagare är att enligt lagen räkna såsom arbetare.

Är mål — — — — — domstolen tillhanda.

I annan, — — — — — avgiva utlåtande.

4 §.

1 mom. I arbete som avses i 1 § under 1) må arbetsgivare icke använda arbetare till arbete under längre tid, raster oräknade, än för dygn 10 timmar samt för vecka,

om första söckendagen i veckan infaller i januari, februari eller december, 41 timmar,

om första söckendagen i veckan infaller i mars, oktober eller november, 46 timmar och

om första söckendagen i veckan infaller under tiden april—september, 54 timmar.

Beträffande arbetare, som användes uteslutande till djurskötsel, skall i stället för vad nu sagts gälla, att arbetstiden icke må överstiga för dygn 9 timmar samt för två veckor i följd 108 timmar.

2 mom. I arbete som avses i 1 § under 2) må arbetsgivare icke använda arbetare till arbete under längre tid, raster oräknade, än för dygn 10 timmar samt för två veckor i följd 96 timmar eller ock vad angår veckor, vilkas första söckendag infaller under tiden april—september, 106 timmar, därest arbetstiden under året i övrigt begränsas till högst 86 timmar för två veckor i följd.

(Kungl. Maj:ts förslag.)

(Utskottets förslag.)

5 §.

1 mom. Arbetsrådet må, när skäl därtill äro, medgiva att den i 4 § angivna arbetstiden, utan att förlängas för år räknat, fördelas på annat sätt än i nämnda paragraf sägs.

2 mom. Finnes i visst fall av synnerliga skäl påkallat att arbetstiden utsträcker längre, för år räknat, än i 4 § sägs, äger arbetsrådet lämna medgivande därtill.

3 mom. Undantag från — — — oskäligt utsträckas.

6 §.

1 mom. Har natur- eller olyckshändelse eller annan omständighet, som ej kunnat förutses, vållat avbrott i ett företags drift eller ock medfört överhängande fara för sådant avbrott eller för skada å liv, hälsa eller egendom, må arbetare, i den mån så är nödigt med hänsyn till berörda förhållande, användas till arbete å övertid. Om sådant arbete samt dess anledning, omfattning och varaktighet åligger det arbetsgivaren att senast inom två dygn från dess början göra anmälan till arbetsrådet.

Arbetet må — — — meddela beslut.

Anmälan eller — — — allmänna posten.

2 mom. Arbetare må utan sådan anmälan eller ansökan som i 1 mom. sägs användas till arbete å övertid, som föranledes av födelser, sjukdomsfall eller olycksfall bland djuren.

7 §.

1 mom. Erfordras för — — — i veckan.

2 mom. Finner arbetsgivare i annat fall än som avses i 6 § med hänsyn till särskilt förhållande påkallat att använda arbetare till arbete å övertid, vare därtill berättigad för högst 48 timmar under loppet av fyra veckor och 260 timmar under en tidrymd av tolv månader i följd.

3 mom. I fråga — — — eller ohälsa.

(Kungl. Maj:ts förslag.)

(Utskottets förslag.)

8 §.

Rörande arbetares användande till arbete å övertid enligt 6 § 1 mom. eller 7 § åligger det arbetsgivaren att senast den första söckendagen i näst därpå följande kalendervecka eller, därest då icke kan avgöras huruvida arbetstiden är att hänföra till sådan som avses i nämnda lagrum, så snart sådant kan bedömas, göra anteckning i särskild journal, upprättad enligt formulär som fastställles av arbetsrådet. Nämnda myndighet äger dock föreskriva att anteckning om arbete å övertid får verkställas å annan tid och på annat sätt än nu angivits. I fråga om sådant arbete å övertid som avses i 7 § 1 mom. är arbetsgivaren icke pliktig att göra dylik anteckning, där övertiden finnes behörigen upptagen å arbetstidsschema, anslaget å arbetsstället och angivande tiden för det dagliga arbetets början och slut.

Arbetare äge — — — honom rörer.

Beslut av arbetsrådet enligt 6 § 1 mom. skall biläggas journal eller annan handling, däri anteckning enligt första stycket skall göras, och skall journalen eller handlingen jämte bilagda beslut förvaras å arbetsstället under minst tre år, räknat beträffande journalen eller handlingen från den tid då sista anteckningen gjordes däri och beträffande beslutet från detsamma datum.

11 §.

Tillsyn å efterlevnaden av denna lag utövas av yrkesinspektionen. Därvid skall i tillämpliga delar lända till efter rättelse vad som finnes stadgat rörande tillsyn å efterlevnaden av lagen den 29 juni 1912 om arbetarskydd.

13 §.

Försummar arbetsgivare att fullgöra anmälningsskyldighet som föreskrives i 6 § 1 mom. eller att iakttaga vad enligt 8 § åligger honom, straffes med dagsböter.

Har arbetsgivare — — — under fem.

Denna lag träder i kraft den 1 november 1937.

B. att motionerna I: 223 och I: 225 samt II: 431, II: 435, II: 438, II: 439, II: 440 och II: 441, i den mån de icke blivit besvarade genom vad utskottet ovan under A. hemställt, icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 20 maj 1937.

På andra lagutskottets vägnar:

SIGFRID HANSSON.

Vid ärendets behandling hava närvarit:

från första kammaren: herrar *Sigfrid Hansson, Tamm, Heiding, Hagman, Sam Larsson, Norman, Västberg och Ekströmer;*

från andra kammaren: herrar *Hage, Olovson, Skoglund, Johanson* i Hallagården, *Sandström* i Sollefteå, *Hermansson, Holm och Barnekow.*

Reservationer:

Beträffande utlåtandet i dess helhet:

1) av herrar *Tamm, Ekströmer, Skoglund* och *Sandström* i Sollefteå, vilka ansett att utskottets utlåtande bort hava följande lydelse:

»Gällande lantarbetstidslag stiftades så nyligen som i fjol och har ej givits längre giltighet än till den 1 november 1939. Lagen är att betrakta som en försökslag, för vars eventuella framtida förändringar de under försökstiden vunna erfarenheterna böra läggas till grund. Den tid, som förflutit sedan lagen trädde i kraft, har ej varit ens tillnärmelsevis tillräcklig för att bilda grundval för bedömandet ur såväl arbetsgivare- som arbetaresynpunkt av lagens svagheter och förtjänster, synnerligast som lagens tillämpning hittills huvudsakligast inskränkt sig till ett vinterhalvår. Utskottet måste redan därför och med hänsyn till vikten av ett visst mått av stabilitet i lagstiftningen finna det anmärkningsvärt, att Kungl. Maj:t på sätt som föreslås i propositionen 94 redan ett par månader efter lagstiftningens genomförande velat avsevärt skärpa denna utan att dessförinnan avbida erfarenheterna från dess tillämpning.

Utskottet förbiser ej vikten av att arbetstiden vid jordbruket ordnas på ett sådant sätt att de anställda erhålla önskvärd fritid, d. v. s. beredas tillfälle till hemliv, rekreation och överhuvud taget en bättre livsföring. Men utskottet anser det uppenbart, att arbetsförhållandena vid jordbruket och möjligheterna att därstädes effektivt utnyttja arbetstiden åtminstone ännu skilja sig så väsentligt från motsvarande förhållanden vid industrien, att likställighet i arbetstidshänseende ej kan genomföras utan att bli till stort förfång för jordbrukets produktionsmöjligheter och därmed också för lantarbetarnas möjligheter att ernå en med övriga jämförliga samhällsgrupper likartad levnadsstandard.

Utän att här ingå på någon detaljkritik av Kungl. Maj:ts förslag vill utskottet särskilt framhålla, att den tilltänkta lagskärpningen, enligt vilken lagens tillämplighet utsträcker till att gälla samtliga jordbruk med minst tre anställda och dessutom inbegripa kreatursskötarna, skulle medföra betydande svårigheter framför allt för det egentliga bondejordbruket. Vad utskottet i fjol anförde om de tekniska svårigheterna vid och de ekonomiska kon-

sekvenserna av kreatursskötselns indragande under lagens tillämplighetsområde finner utskottet sålunda alltjämt äga sin fulla giltighet. Utskottet vill även framhålla, hurusom en utvidgning av lagen till att omfatta även jämförelsevis små jordbruk med därav följande journalföring och övervakning m. m. med all sannolikhet kommer att för dessas brukare framstå som ett onödigt och kännbart intrång och leda till åtskillig irritation, helst som arbetstiden utmätts så snävt, att ett minutiöst utnyttjande av densamma blir en nödvändighet. Utskottet vill dessutom betona att de nuvarande svårigheterna att vid jordbruket erhålla nödig arbetskraft ej kunna anses bragta ur världen därmed att normalarbetsdagen införes även för jordbrukets anställda; i den mån en arbetstidsförkortning framkallar behov av ökad arbetskraft, komma svårigheterna att fylla detta behov — åtminstone under nuvarande högkonjunktur — att till och med skärpas, framför allt då den för jordbruket i proposition nr 284 förordade kompensationen antagligen blir otillräcklig eller överhuvud ej kan i tänkt omfattning uttagas, varigenom jordbrukarnas möjligheter att i lönehänseende konkurrera om arbetskraften försvagas.

Utskottet vill visserligen ge sitt erkännande åt Kungl. Maj:ts strävan att genom vissa jämkningar uppåt av direktiven för den statliga jordbrukshjälpen försöka hålla jordbrukarna skadeslösa för arbetstidsförkortningens stegring av produktionskostnaderna vid jordbruket, men utskottet måste ge uttryck åt sin allvarliga och bestämda farhåga för att full kompensation icke kan erhållas. I den mån man nu kan bilda sig en uppfattning om den närmaste tidens prisutveckling, talar sannolikheten för att den uppnåeliga kompensationen i huvudsak blott kommer att motsvara den i vissa fall mycket avsevärda prisstegringen på jordbrukets förnödenheter. Skulle detta antagande visa sig riktigt, innebär arbetstidsskärpningen i verkligheten intet annat än att jordbrukarnas — och därmed också de anställdas — möjligheter att få sin del av det materiella uppsvinget omintetgöras. Den nya arbetsregleringen synes utskottet därför stå i strid mot eller åtminstone motverka det stora syftemålet att ekonomiskt höja landsbygden, vilket burit upp jordbruksregleringen.

Vad särskilt trädgårdsodlingen angår, vill utskottet framhålla att denna näring, som länge arbetat under tryckta förhållanden, lämnas praktiskt taget utan kompensation. Det kan enligt utskottets mening ej överensstämman med billighet och rättvisa att statsmakterna utan att samtidigt vidtaga någon omedelbar neutraliserande hjälpåtgärd pålägga denna näring nya bördor, som ännu mer måste försvaga dess produktionsbetingelser.

Utskottet får därför hemställa,

A. att riksdagen, med bifall till motionerna I: 225 och II: 441, I: 223 och II: 435 samt II: 438 och II: 440, måtte avslå Kungl. Maj:ts förevarande proposition; samt

B. att motionerna II: 431 och II: 439 måtte anses besvarade genom vad utskottet ovan under A. hemställt.»

2) av herrar *Sam Larsson* och *Barnekow*, vilka ansett, att utskottet på de skäl, som anförts i motionerna I: 223 och II: 435, bort hemställa, att riksdagen måtte avslå Kungl. Maj:ts förevarande proposition.

3) av herrar *Norman*, *Hage*, *Olovson*, *Hermansson* och *Holm* i fråga om vissa delar av utskottets motivering.

Beträffande 4 §:

av herrar *Sam Larsson* och *Barnekow*, vilka, därest ovannämnda avslagsyrkanden ej bifölles, hemställt, att 4 § 1 mom. andra stycket i utskottets förslag måtte erhålla följande lydelse:

»Beträffande arbetare — — — 108 timmar; dock att vid företag, där endast en arbetare användes uteslutande till djurskötsel, arbetstiden för sådan arbetare må utsträckas till 117 timmar för två veckor i följd.»

Beträffande 5 §:

1) av herrar *Sam Larsson* och *Ekströmer*, vilka, därest yrkandena om avslag å Kungl. Maj:ts förslag ej vunne bifall, ansett, att utskottet bort tillstyrka, att 5 § lantarbetstidslagen måtte erhålla följande lydelse:

1 mom. Därest den — — — året förut.

2 mom. Arbetsrådet må, när skäl därtill äro, medgiva att den i 4 § angivna arbetstiden utan att förlängas, för år räknat, fördelas på annat sätt än i 4 § eller 1 mom. av denna paragraf sägs.

3 mom. Finnes i visst fall av synnerliga skäl påkallat att arbetstiden utsträcker längre, för år räknat, än i 4 § sägs, äger arbetsrådet lämna medgivande därtill.

4 mom. Undantag från de i 4 § angivna begränsningarna må ock av arbetsrådet medgivas, då det av uttalande av arbetarnas sammanslutning eller sammanslutningar eller annorledes framgår att det stora flertalet av de arbetare som skulle beröras av undantaget finner detsamma önskvärt och arbetstiden ej därigenom kommer att oskäligt utsträckas.

2) av herrar *Norman*, *Olovson*, *Hermansson* och *Holm*, vilka ansett, att utskottet bort tillstyrka 5 § i Kungl. Maj:ts förslag.

Beträffande 7 §:

av herrar *Norman*, *Hage*, *Olovson*, *Hermansson* och *Holm*, vilka ansett, att utskottet ej bort tillstyrka ändring i förevarande paragraf.